

İSTANBUL GEZGİNLERİ

Aksiyon 41 / 18.01.2015

EYÜP

İçindekiler

Eyüp	4
Pierre Loti	5
Bahariye Mevlevihanesi	8
İplikhane – i Amire (Eyüp Lisesi).....	9
Kaşgari Tekkesi	11
Eyüp Mezarlığı.....	15
Cellat Mezarlığı.....	16
Zekai Dede Efendi	17
Küçük Hüseyin Efendi.....	17
Mareşal Fevzi Çakmak	19
Necip Fazıl Kısakürek.....	19
Zaro Ağa	20
Kara Ahmet	21
Eyüp Sultan	22
Eyüp Sultan Külliyesi	24
Saçlı Abdülkadir Mescidi ve Hoca Sadettin Efendi Kabri	25
Ebusuud Efendi Kabri ve Sıbyan Mektebi.....	25
Sokollu Mehmed Paşa Külliyesi.....	30
Siyavuş Paşa Türbesi	31
Mirimiran Mehmet Ağa Türbesi.....	31
Eyüp Oyuncakları	32
Feridun Ahmet Paşa Türbesi	36

Ebubekir Kani Efendi Kabri	36
Cülus Yolu ve Kılıç Kuşanma	37
Mihrişah Valide Sultan Külliyesi	42
Adile Sultan Türbesi	43
Hüsrev Paşa Külliyesi	43
Hasan Hüsnü Paşa Külliyesi	43
Sultan Reşad Türbesi	44
Reşadiye Numune Mektebi	48
Çengelöğlü Tahir Paşa ve Ailesinin Haziresi	48
Şekerpare Kadın Türbesi	48
Ebu Derda Türbesi	49
Zal Mahmut Paşa Külliyesi	49
Feshane	50

Eyüp

(Yazı için Nilgün Avan'a teşekkür ederiz.)

Özel bir isim gibi kullandığımız 'haliç'in esas anlamı; akarsu yatağına denizlerin dolmasıyla oluşmuş girintidir. İşte bu Haliç 7.000 yıl önce Alibey (Kydaros) ve Kağıthane (Barbyzes) dere yataklarına denizin dolmasıyla oluşmuştur.

Kağıthane ve Alibey derelerinin birleştiği yerde 1949 yılında yapılan arkeolojik kazılarda M.Ö. 2.yy.'dan kalan bazı bulgulara rastlanmıştır. Bu bulgulardan en önemlisi Semestre sunağıdır. Bu sunağın etrafındaki yerleşimin olduğunu 1550-1554 yılları arasında İstanbul'da araştırma yapan Aleksander Van Miligen'den öğreniyoruz. Yine Aziz Kosmos ve Damianos adına yaptırılan birer kiliseye işaret eden gezgin bu mabetlerin 5. yy.'ın ikinci yarısında inşa edildiğine işaret eder. Byzantionlu Dionysios'da Eyüp tepelerinde Ayamama adlı bir saray ve manastır inşa edilmiş olup burada Bizans imparatorlarının silah kuşandığını, bu gelenek daha sonraları Osmanlı padişahlarının Eyüp Sultan'da kılıç kuşanarak padişahlığını ilan etmesi şeklinde devam ettiğini açıklar. Ancak bu yapılar Avarlar, Rus ve Bulgar istilalarında yok olmuştur.

Tarihi yarımadanın dışında bir yerleşim olan Eyüp'ün o dönemdeki adı Kozmidon'dur. Bu isim Hristiyan bir aziz olan Kozmas gelir. İstanbul'un fethinden sonra özellikle 15. yy.'da Eyüp El Ensari türbesi ve külliyesinin etrafında yerleşimler ve mahalleler kurulmuştur. Bu yeni kurulan mahallelere Bursa'dan varlıklı aileler getirilerek yerleştirilir. Aristokrat bir nüfusa sahip olan Eyüp, sahillerinde Şah sultanlara ait sahil sarayları-kahveleri ve iskeleleri çiçek bahçeleriyle en prestijli günlerini yaşar. Bugün Bülbül deresi dediğimiz mevkiye padişahların gelip bülbül dinlediklerini ardından Çağlayan sarayında dinlendiklerini seyyah ve gezginlerin anılarından biliyoruz. Deniz yolu ile Kılıç kuşanmaya gelen padişahların karaya ayak bastığı Bostan İskelesi ve diğer 5 iskele de

bugün yoktur. I. Balkan Harbi ve ardından II. Balkan Harbi sırasında buraya gelen göçmenlerle ticarete renk gelir. Mandıracılık sütçülük kaymakçılık çiçekçilik ve sebzeçilikle İstanbul'un gözde bir yeri olan Eyüp'ün sınırları Çatalca'ya dayanır. Haliç'ten çıkarılan özel bir balçıkla Alibeyköy tepelerinde sağlam tuğlalar yapılır. Ayrıca meşhur Eyüp oyuncaklarından olan testilerin-sürahilerin yanı sıra Ermeni ustaların çalıştığı çömlek atölyeleri kurulmuştur. 600 yıla yakın köklü bir geçmişe sahip olan Eyüp taşıdığı misyon itibarı ile kültürümüzde önemli manevi bir sembol olan Eyüp Sultan Cami ile önemli bir dini merkezdir. Yerli ve yabancı turistlerin ziyaret durağı camileri, türbeleri, mescitleri, hamamları, çeşmeleri, 2 adet kilisesi özellikle sanayisi, tarihe mal olmuş meslekleri sosyal kültürel yaşamıyla Alibeyköy-Kemberburgaz ve Göktürk gibi semtleriyle adete bir açık hava müzesidir. 1930'lara kadar halkın büyük bir bölümü Haliç sahilindeki yalılarda oturan Paşa, tüccar ve köklü aileler, merkezde bulunan konaklarda ikamet eden memurlar, bürokrat ve rütbeli asker, iç kısımlara doğru esnaf ve işçi kesimi oluşturmaktaydı. 1690 ve 1707 de kaymakçı dükkanında çıkan bir yangınla Eyüp Cami'ne kadar bir çok ev ve dükkan yanmış ve bazı eserler tahrip olmuştur. 19.yy.'da aldığı göç tipine baktığımızda Balkanların bir parçası diyebileceğimiz Eyüp'ün yıldızı; Pera'nın canlanması Boğazın ve Galata'nın önem kazanması ile sönmüştür. Daha sonraki yıllarda sanayinin buraya taşınmasıyla çarpık kentleşme gecekondulaşmanın dev boyuta ulaşması üstelik Menderes'in şehir planlamacısı H. Prost'un eli buraya kadar uzanması aksi yönünde göçün desteklenmesi Eyüp'teki değişimin en büyük sebebi olmuştur.

Pierre Loti

(Yazı için Merve Erkan'a teşekkür ederiz.)

Boylu boyunca uzanan bir Haliç manzarası, oldukça salaş bir mekan, sizi mekandan soyutlayan tavşan kanı çay eşliğinde masalsı bir görünüm... Ancak, bu masalsılığı kazanana kadar Pierre Loti

Tepesi'nin oluşum süreci, tarih severler için daha cezbedici bir hikaye...

Yargıb adlı bir Bulgar 1880'lerde burada bir çayhane/kahvehane açıyor, lakin sonrasında Rabia Kadın Kahvehanesi olarak biliniyor. Aslında yalnız Osmanlı'nın son devirlerinde kullanılmaya başlanılan bir yer değil, bir çok farklı tarihten farklı izler taşıyor; Evliya Çelebi buradan İdris Köşkü Mesiresi olarak bahsediyor, hakikaten uzun bir süre bu tepe adını Osmanlı'nın alimlerinden birinden, İdris-i Bitlisi'den alıyor. İdris-i Bitlisi adına bir sıbyan mektebi ve bir çeşme bulunuyor bu tepede. Burada da, çeşitli rivayetler var elbet, mesela yine Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde, tesisin içinde bulunan kuyuya, iki rekât namaz kılınıp bakıldığı takdirde, insanların gönlünden geçeni gördüklerinden bahsediyor.

Gelelim Pierre Loti isminin nereden geldiğine... Bilindik bir hikayedir aslında, bahriyeli genç Pierre Loti, ilk olarak 1876'da ve sonraki gelişlerinde bu tepeye, bu tepenin ona sunduğu bir güzelliğe, Aziyade Hanım'a aşık olur. O kadar ki, burada sevdiği hanıma Aziyade kitabını yazdığıyla meşhurdur. Osmanlı İstanbul'una hayran olduğundan mıdır, yoksa casusluğundan mıdır bilinmez, İstanbul'da elinde tesbih, başında Türk fesıyla dolaştığı söylenir. Asıl adı Louis Marie Julien Viaud olan Pierre Loti, Aziyade ile başlayan edebiyat serüvenine yeni kitaplar ekler ve edebiyat çevresinde kabul görür. Kendisini Türk dostu olarak nitelendirse de, Nazım Hikmet gibi bir kısım aydınların eleştiri oklarına hedef olmaktan kaçamaz:

“ Sen Pierre Loti,

Sarı muşamba derilerimizden

birbirimize geçen tifüsün biti,

senden daha yakındır bize,

Fransız zabiti! ” (Şarlatan Pierre Loti - Nazım Hikmet)

Öte yandan, Abdülhak Şinasi Hisar gibi bazı yazarların da “ birçok Türk’ten daha milli bir hisle yazdığı” övgülerine mazhar olur. (İstanbul ve Pierre Loti – Abdülhak Şinasi Hisar)

Pierre Loti tepesi, aşıkların buluşma yeri olması açısından, bir dönemin en popüler edebiyat kitaplarında karşımıza çıkan Çamlıca Tepesi’nin bir küçük versiyonu gibi çıkar karşımıza. Lakin bir süre sonra, 1964’te, buraya baktığımızda, epey bakımsız, adeta manzarayla büyük bir tezatlık buluyoruz. Bu dönemde Sabiha Tansu adlı araştırmacı yazar, Milano gibi şehirlerde ve Fransa’da bulunan kahvehanelerden etkilenerek, tuvalet olarak bir kazanın kullanıldığı, yerlerin çamur içinde olduğu kahvehaneyi bugünkü haline getirir. Kendi kişisel çabaları ve Tureng topluluğu ile Çelik Gülersoy’un yardımlarıyla, topladığı antika eşyalarla burayı donatır. Önemli bir anekdot olarak, kahvehane kültüründen bahsetmek gerekirse, kıraathaneler, toplumun nabzını tutan yerlerdir. Kelime anlamı olarak, ‘gazete, mecmua bulunduran ve bilgi edinilen yer’ anlamına gelen kıraathaneler, toplumsal kaynaşmanın, edebi ve entelektüel tartışmaların da bir numaralı adresidir. Küllük’te toplanan edebiyat dünyası, yine Beyazıt’taki Sarrafim Kıraathanesi’nde arşiv halinde bulunan aylık mecmualar, gazeteler, kitaplar, özellikle yeniçeri kıraathanelerinde bulunan berberler, içeri girildiğinde herkesle selamlaşılması adeti, kıraathanelerin toplumsal işlevini de gözler önüne seriyor. Üstelik Osmanlı kahvehanelerinin birçoğunda, kahvecilerin aynı zamanda berber, dişiçi ya da cerrah olduğunu ise, Edmondo de Amicis’ten öğreniyoruz. Bugün baktığımızda, Pierre Loti Kıraathanesi’nin ve bilcümle diğer kıraathanelerin, artık kıraathane veyahut kahvehaneden ziyade, “cafe” işlevini gördüğünü ve toplumsal açıdan ‘kaynaştırıcı’ özelliğini kaybettiğini üzülenek görmekteyiz.

Ama Őimdi, gelin manzaranın tadını çıkarıp, Pierre Loti'nin, İdris-i Bitlisi'nin, Evliya Çelebi'nin gözünden bu manzarayı görmeye ŐalıŐıp, bir tatlı huzur alalım Őehr-i İstanbul'dan...

Bahariye Mevlevihanesi

İstanbul'da beş Mevlevihane bulunmaktaydı. Bu beş Mevlevihane'nin en eskisi 1491 senesinde kurulan Galata Mevlevihanesi'dir. Galata Mevlevihanesi'ni sırasıyla Yenikapı Mevlevihanesi (1598), Beşiktaş Mevlevihanesi (1613), KasımpaŐa Mevlevihanesi (1625) ve son olarak da Üsküdar Mevlevihanesi (1790) takip etmiştir.

Beşiktaş Mevlevihanesi bugün ŐıraŐan Sarayı'nın olduğu yerdeydi. 1613 yılında kurulduğunda ilk postniŐini AĐazade Mehmet Dede idi. Sultan Abdülaziz zamanında ŐıraŐan Sarayı yaptırılırken Beşiktaş Mevlevihanesi de tüm yapıları ile birlikte yıktırılmıŐ Mevlevihane 1867-1869 yılları arasında bir süre Fındıklı'da bir konakta faaliyet göstermiştir. Bu sırada da MaĐka sırtlarında yeni bir Mevlevihane yapılmıştır. Ancak bu Mevlevihane de sadece 4 sene sonra, buraya bir kıŐa yapılacağı için yıktırılmıştır. 1873 yılında Eyüp'ün Bahariye semtine taŐınan Mevlevihane'nin aĐılıŐı 1877 yılında yapılabilmiŐtir. Mevlevihane'nin adı da Beşiktaş Mevlevihanesi'nden Bahariye Mevlevihanesi'ne dönmüştür. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra bakımsız kalan Mevlevihane'nin yapıları zaman iÇerisinde teker teker yıkılmıŐtır. Son olarak da 1970 senesinde cümle kapısı ve selamlık binası ortadan yıkılarak geriye hiÇ bir eser kalmamıŐtır. 2008 yılında Eyüp Belediyesi Mevlevihane'yi yeniden ihya etmek için ŐalıŐmalara baŐlamıŐ ve 2010 yılında tamamlanan ŐalıŐmaların ardından Mevlevihane 'İnsan ve Medeniyet Hareketi' isimli bir kuruluŐun kullanımına verilmiştir.

İplikhane – i Amire (Eyüp Lisesi)

(Yazı için Nilgün Avan’a teşekkür ederiz.)

İplikhane Dönemi

Sultan II. Mahmut döneminde (1808-1839) Tersane-i Amire gemilerinin yelken ve halat ihtiyacını karşılamak hem de Asakir-i Mansure-i Muhammediye askerlerinin iç ve dış giyim ihtiyacını karşılamak amacı Şah Sultan ve Hançerli Fatma Sultan’ın sahil saraylarının bulunduğu Taşlık mevkiinde 1827’de inşasına başlanan, 1828 de faaliyete geçen fabrikanın mimarı Kirkor Kalfa’dır.

Yaklaşık 300 metrelik yelkenli gemilerinin yelken ve halatlarının daha dayanıklı olabilmesi için tek parça üretilmesi gerektiğinden, İplikhane binasının uzunluğu bu durum göz önüne alınarak tasarlanmıştır. Genellikle mahkumların çalıştığı iplikhane, Feshane’nin ve Hereke Dokuma Fabrikası’nın açılması ve Sultan Abdülaziz’in buharlı gemi ve donanma gemilerini İngilizler’den alması nedenleri ile zarar ettiği gerekçesi ile 1884 de kapatılır.

Hastane Dönemi

İplikhane-i Amire, Osmanlı-Rus harbinde 1500 yataklı hastane olarak hizmet verir. Daha sonra hastane Humbaracı Kışlası’na taşınır.

Baytar ve Eczacılık Rüştiyesi

II. Abdülhamit döneminde (1876-1908) eğitim sisteminin modernleşme ürünü olarak Eyüp Baytar ve Askeri Rüştiyesi 1884 yılında İplikhane-i Amire binasının okula dönüştürülmesi ile kurulur, eğitim süresi 4 yıldır. Askeri Rüştiye niteliğinde olan yapı ‘U’ şeklinde 2 katlıdır ve deniz tarafından kagir duvarla çevrilidir. Mektep ilk açıldığında yatılı ve gündüzlü olarak düzenlenmiş, yatılı bölüm ‘sınıf-ı mahsus ve misafir’ diye gruplandırılmıştır. Sınıf-ı mahsusada okuyabilmenin olmazsa olmaz şartı talebenin babasının subay olmasıdır. Devlet kademesinde çalışan memurların çocukları bu bölüme alınmaz, isterlerse misafir sınıfına kaydolurlar. Sınıf-ı

mahsusaya yazılan talebeler kura çekme sonucunda ya baytarlık ya da eczacılık sınıfına başlarlar. Her iki bölüm de aynı sınıfta aynı öğretmenle eğitim alırlar. 4 yılın sonunda başarılı olan öğrenci Kuleli Askeri Mektebi'ne devam eder. Misafir sınıfından mezun olan talebeler mesleki eğitime tabi tutulmamaktaydılar ve Kuleli Askeri Mektebi'ne devam etmek zorunda değillerdi. Varlığını 1906'ya kadar sürdüren mektep daha sonra tekrar hastaneye dönüştürülür.

Sonrası

1906' dan 1921 yılına kadar hastane olarak hizmet veren yapı 1921 de 'Göçmen Misafirhanesi' olarak kullanılır. 1924 yılında 3. Kolordu Komutanlığı'na tahsis edilir.

İplikhane binasının bulunduğu bina ne zaman yıkılır bilinmez. İplikhane'nin olduğu arsa parça parça satılır. 1972 yılında Eyüp Lisesi, diğer parsellerde İngiliz Sanral Dikiş Makineleri Fabrikası ve Bahariye Mensucat Fabrikası kurulur. 1988'de Eyüp Belediyesi tarafından fabrika arsaları alınarak yürüyüş yolu ve park olarak düzenlenir.

Üç Şehitler

İstanbul'a 16 mart 1920 günü asker çıkaran müttetikler Şehzadebaşı'ndaki Letafet Apartmanı'nda bulunan 10. Kafkas Fırkası Karargahını basarak Mızıka Bölüğü'nden 4 askeri şehit ettiler. Dönemin zabıta kayıtlarında 4 şehit olmasına rağmen, sadece 3'ünün mezarının bulunması nedeniyle bazı kaynaklarda 3 şehit olarak geçer. Şehzadebaşı Karakolu veya Mızıka Karakolu diye anılan 10. Kafkas Fırkası Karakol yatakhanesine 50 İngiliz askeri düzenlediği baskında uyumakta olan askerlerin odasına saldırır uyandırdığı silahsız ve korumasız askerleri sıraya dizerler. Askerlerin 3'ü hemen orada ölmüş, 2'si yaralanmıştır. Diğerleri yere yatmak veya kaçmak suretiyle ölümden kurtulmuştur. Darülfunun öğrencilerinin tepkisini çeken bu olay, gençliğin ayaklanmasını ve protestolara engel olmak adına cenazeler apar topar İplikhane-i Amire binasının karşısına

defnedilir. Gömücülerin ve birkaç yetkilinin haricinde bu yeri kimse bilmez. Mezar yerlerine her hangi bir işaret de bırakılmaz. Basında bu konu hakkında yayın yapılmasına İngilizler müsaade etmezler, sansür ağır bir şekilde devam eder. İşgal yılları sonrasında Üniversite gençliği olayı gündeme taşır ve dönemin gazetelerinden İkdam'da "şehitlerim nerede-Şehitlerimize sahip çıkalım" başlığı ile kampanya düzenlenir. Şehitlerin gömüldüğü yeri bilenlerin ve bilgisi olanların gazeteye baş vurmaları istenir. Kampanya ses getirir. Gömücüler bulunur. Gömücüler üç şehidin mezarını bulur, 4. bulunamaz. Hemen oraya 3 şehide yakışır bir mezarlık inşa edilir. Daha sonra Edirnekapı Gümüşsuyu (Havacılar Şehitliğine) mezarlığına defnedilirler. Ayrıca alınan bir kararla Eyüp'teki bir mahalleye "üç şehitler" adı verilir.

Kaşgari Tekkesi

(Yazı için Emrah Arvası'ye teşekkür ederiz.)

Tekkeler genelde İslam, özelde tasavvuf düşüncesinin işlendiği, halka sunulduğu mekanlardır. Gündelik hayatın sıkıntıları içerisinde bunalan insanlar, ruhlarını, gönül dünyalarını dinlendirmek ve manevi doyuma tekkelerde erişirlerdi. Böylece hem boş vakitlerini değerlendirir hem de sıkıntılarını atarak ferahlamış olurlardı. Her tarikat kendi anlayışını halka ulaştırmak için kendi tekkesini kurmuştur. Hatta aynı mahallede birbirine yakın mesafede onlarca tekke inşa edilmiştir.

Kaşgari Tekkesi, ismini tekkenin ilk şeyhi olan Abdullah Nidai'nin memleketi olan bugün Doğu Türkistan'ın merkezi Kaşgar'dan almaktadır. Tekkenin kurucusu Murtaza Efendi'dir. Devletteki yüksek görevlerinin yanı sıra başta Kaşgari Tekkesi olmak üzere birçok hayır kurumunun kurulmasında katkıları olan önemli bir şahsiyetti. Başta kızı ve hanımı olmak üzere yakınlarının da iştirakiyle güçlü bir vakıf müessesesi oluşturmuşlardır. Kurdukları Kaşgari Tekkesi iki asrı aşkın bir zamandır hala varlığını korumaktadır.

18. yüzyılda kurulan Kaşgari Dergâhı ile ilgili en önemli kaynaklardan biri, tekkenin kurucusu Murtaza Efendi'ye ait vakfiyedir. Vakfiyenin tamamında Murtaza Efendi ailesinin vakfettiği mülkler sıralanmıştır. Söz konusu vakfiyenin kısa bir bölümünde Kaşgari Dergâhı'na yer verilmiştir.

Tekkenin yapımına 1744'te başlanmış, bir sene içerisinde tevhidhâne ve şeyhin evinden ibaret kısmı tamamlanmıştır. Bu iki bölüm günümüzde mevcuttur. 1746'da tekkenin kurucusu Murtaza Efendi tarafından tekke vakfedilmiştir. Gördüğü bir rüya üzerine, tekkeyi ve yanındaki camiyi Nakşibendi tarikatına verilmesini şart koşturmuştur. Vakfiyede bahsedildiği üzere kuruluşu itibarıyla tekkede beş oda, tekkeye ait mescit ve fakirlerin yiyecek yiyebileceği büyük bir oda bulunmaktaydı.

Vakfiyede sırf yemek masrafları için günlük otuz akçe ayrılması istenmektedir. Beş odadan dördü dervişlerin ikamet etmesi için tahsis edilmişti. Bunun yanında şeyhin, imamın, müezzinin, aşçının, hademenin vb. tekkede görev alan görevlilerin günlük ücretleri de yine tekke vakfından karşılanıyordu. Bütün bu giderlerin temin edilmesi için Murtaza Efendi, İstanbul'un ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde mülkler vakfetmişti. Bu mülklerin kira gelirleriyle, Kaşgari Tekkesi'nin ihtiyaçları karşılanmaktaydı. Gayri menkullerin satılmamak kaydıyla kendisinden sonra gelen mirasçılara bırakılmasını isteyen Murtaza Efendi, vakfın kuşaktan kuşağa devamı sağlanmıştır.

Tekke iki katlı mescit, harem-selamlık binası, iki türbe, iki çeşme, bir kuyu, bir kitabeli sarnıç, bir şadırvan yer alır. Ahşap derviş hücreleri ve köşk olarak tabir edilen misafirhane maalesef bugün mevcut değildir. Tekkedeki türbelerden biri, İsa Geylani'nin türbesidir. Türbenin III. Selim tarafından yaptırıldığı ifade edilmektedir ve İsa Geylani'ye ait olan tek bir ahşap sanduka

bulunmaktadır. Tekkenin diğerk türbesinde ise Abdullah Kaşğari ile oğlu Ubeydullah Efendi'ye ait iki lahit bulunmektedir.

Tekke ağıştan yapıldığından zamanla çürüme ve yıkımlar olmuş, varlığını koruması için bir takım onarımlar olmuş fakat tamiratlar sırasında tekkenin kendine özgü hali yok olmuştur.

Tekkenin kurucusu Murtaza Efendi Nakşibendi tarikatının Mücedidiye koluna, tekkenin ilk şeyhi Abdullah Nidai Kâsâniye koluna, tekkenin son şeyhi Abdulhâkim Arvasi ise Halidiyye koluna bağlıdır. Dolayısıyla değışik zamanlarda aynı tarikatın farklı kolları etkili olmuştur.

Tekkenin 1925 yılına kadarki 11 şeyhinden ilmiyle ön planda olan şeyhleri, Abdullah Nidai, İsa Geylani ve Abdulhakim Arvasi'dir.

Abdullah Nidai Kaşğari

Gerçekleştirdiğı uzun seyahatler sonrası İstanbul'a gelen Nidai, 18. yüzyılda Nakşiliğın İstanbul'daki en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Nidai'nin kütüphanelerde tespit edilen farsça iki eseri vardır. Bunlardan biri mansur nitelikte olan "Risale-i Hakkiyye" diğeri manzum nitelikte olan "Divan'ı"dır. Risale-i Hakkiyye'nin Osmanlıca tercümeleri vardır.

İsa Geylani

Tekkenin cami imamı iken, Ubeydullah Efendi'nin vefatıyla Kaşğari dergahında şeyh olmuştur. Kur'an-ı Kerim, tecvit ve kıraate dair ilimlerde mahir bir zat idi. 90 yaşında vefat etti.

Seyyid Abdulhakim Arvasi

Kaşgari Dergahı'nın son şeyhi olan Seyyid Abdulhakim Arvasi, 1864 yılında Van'ın Başkale ilçesinde doğdu. Seyyid ve Hüseyin kolundandır. İlk dini tahsilini babasından aldı. İbtidai ve Rüşdiye'yi memleketi olan Başkale'de okudu. Daha sonra Van civarında zamanın tanınmış alimlerinden dini ve fen ilimlerinde icazet aldı. Tahsilinin ardından memleketi Başkale'ye dönen Seyyid Abdulhakim Arvasi kendisine kalan mirasla burada bir medrese yaptırdı. Ayrıca mevcut kitaplara ilavelerle zengin bir kütüphane kurdu. Yirmi dokuz yıl bu medresede ders okuttu. Hem zahiri hem de batini ilimlerde pek çok insanın yetişmesinde katkıda bulundu.

Anadolu ve İran sınırında birçok beldeyi ziyaret ederek irşatta bulundu. Bu sebeple zamanın padişahı II. Abdulhamit tarafından gönlü hoş edildi.

I. Dünya Savaşı'nın olduğu yıllara gelindiğinde Arvasi'nin kurduğu çoğu el yazmalarından oluşan 3000 kadar esere sahip olan kütüphane yakıldı, yaptırdığı medrese yıktırıldı. Yine bu savaşta talebe ve yakınlarından birçoğunu kaybetti.

1913 yılında Ruslar ve Ermeni birlikleri tekrar doğu bölgelerini işgal etmeye başladı. Bunun üzerine Arvasi, yüz elli kişilik akraba ve ailesiyle birlikte daha emin bir yere göç etmek zorunda kaldı. Musul, Adana, Halep, Eskişehir'e ve yorucu yolculuğun ardından İstanbul'a ulaştı. Bir süre Eyüp'teki Yazılı Medrese'de ikamet etti.

Arvasi, Kaşgari Dergahı şeyhliğine tayin edildiğinde bu göreviyle beraber, Kaşgari Camii'ndeki imam-hatiplik vazifesi de kendisine verildi. Kaşgari Tekkesi'ndeki görevinin yanı sıra Medresetü'l mütehssisin'e tasavvuf müderrisi olarak görevlendirildi. Vefa Lisesi'nde bir süre öğretmenlik yaptı. Tekkelerin kapatılması ile ilgili kanun gereğince müderrislik ve şeyhlik görevi sona erdi. Bu

dönemden sonra Beyoğlu Ağa Camii, Beyazıt, Fatih, Eyüp Sultan gibi İstanbul'un çeşitli camilerinde vaazlarına devam etti.

Menemen hadisesinde kendisinin de ilgisi olduğu gerekçesiyle tutuklandı. Ancak bu olayla ilgili olmadığı anlaşılınca 12 Şubat 1931 tarihinde beraat etti. 18 Eylül 1943'te alınan bir karar gereği İzmir'e gönderildi. Bir süre burada kaldıktan sonra Ankara'ya gitmesine izin verildi. 27 Kasım 1943'te Ankara'da vefat etti. Ankara'daki Bağlum mezarlığına defnedildi.

Kendisinden sonra yerine şeyh olabilecek kişiyi Muhammed Sıddık Efendi olarak belirledi. Aynı zamanda Van müftüsü olan bu kişi, I. Dünya Savaşı'nda Ermeniler tarafından şehit edildi.

Abdulahkim Arvasi; Necip Fazıl, Hilmi Işık gibi pek çok sanat, edebiyat ve fikir adamı üzerinde derin tesirler uyandırmış mutavassıflardan biridir. Cumhuriyet döneminin önemli ilim, fikir ve sanat adamlarından biri olan Necip Fazıl'ın kendisiyle tanışması, ondan etkilenmesi, sohbetlerinde bulunması Arvasi'nin geniş bir kitle tarafından tanınmasına da vesile oldu.

Necip Fazıl Kısakürek "O ve Ben" isimli otobiyografisinde efendim dediği Seyyid Abdulahkim Arvasi hakkında pek çok bilgi ve sözlerinden alıntılar mevcuttur. Kitabını "tanıyınca kadar", "tanıdıktan sonra" olarak ikiye bölümlendirerek ikinci kısımda efendisine olan hayranlığını anlatmaktadır.

Eyüp Mezarlığı

İstanbul'un fethini takiben Ebu Eyüp el-Ensari'nin kabrinin keşfiyle birlikte Peygamber Efendimizin mihmandarına yani bir nevi İstanbul'daki temsilcisine yakın gömülebilmek bir çok kişi tarafından arzulandığı için ister istemez Eyüp Sultan Türbesi'nin etrafında bir mezarlık oluşur. Bu mezarlık İstanbul'daki en büyük Müslüman mezarlıklarından birisidir.

Cellat Mezarlığı

(Yazı için Murat Toprak'a teşekkür ederiz.)

Son Beşiktaş gezisine katılanlar hatırlayacaktır. Yıldız Sarayı'nda Hocamız Fatmagül Demirel, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir teşrifat devleti olduğunu söylemişti. Aynı zamanda da Osmanlı İmparatorluğu'nun bir emare devleti olarak da niteleyebiliriz. Yapılan birçok eserde buna şahit olmuşuzdur. Bu konuyla alakalı verilebilecek en bariz örneklerden biri olarak mezar taşlarıdır. Mezar taşları hem yapıldığı dönem hakkında fikir sunarken, hem de gömülen kişinin mesleğini yansıtan izler taşır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda idam cezasını yerine getirmek gibi önemli ve ağır bir sorumluluk taşıyan Cellatların ayrı bir ocağı bulunan bir meslek grubuydu. Birçok meslek grubunda olduğu gibi, Cellatlar için de özel mezar taşları düşünülmüştü. Lakin yaptıkları işi yansıtan izler taşımaktansa Cellat mezar taşları üzerinde hiçbir iz bulundurmaktadır. Cellat mezar taşları, kabaca yontulmuş dikdörtgen şeklindeki mezar taşlarından ibarettir. Küfeki denen, ve deniz altından çıkan bir taştan yapılır. Üzerinde hiçbir isim bulunmaz, sayı yer almazdı. Öyle ki en sıradan mezarda bile yer alan "Ruhuna Fatiha" ibaresi onlarda yer almamaktadır. Üzerinde hiçbir yazının yer almamasının yaptıkları işten dolayı olduğu düşünülebilir. Toplum içinde seilmeyen bir işi yerine getirmeleri sebebiyle beddua edilmesini engellemek, ya da mezarına zarar verilmesine imkân tanımamak veyahut yakın akraba ve çevresine bir zarara yol açmamak için bu yol izlenmiş olabilir.

Ayrıca yaptıkları görevin ağırlığı, sorumluluğu ve belki psikolojik etkisi nedeniyle, yaşarken bile toplumsal hayattan dışlanmış olduğunu varsayabileceğimiz cellatlar öldükten sonra da ayrı bir muameleye tabii tutulmuştur. Herkesin gömüldüğü mezarlıklara gömülmek yerine en ücra yerler tercih edilmiştir. Osmanlı döneminde İstanbul'un en dışı sayılabilecek Karyağdı Bayırı denen

yerde, Pier Loti Tepesi'nin hemen yanında bulunan cellat mezarlığı da bunlardan biridir. Dünyada Osmanlı idaresi altında bulunmuş topraklar dışında rastlama şansınız olmayacak olan, İstanbul'da ise kalan son Cellat Mezarlığı'nda bakımsızlık ve ilgisizlik nedeniyle ayakta kalan taş sayısı bir elin parmaklarını geçmez.

Zekai Dede Efendi

Zekai Dede 1825 yılında Eyüp'te, sonradan imamlığını da yapacağı ve hali hazırda babası Hafız Süleyman Efendi'nin de imamı olduğu Cedid Ali Paşa Camii'nin hemen yanındaki evlerinde dünyaya gelir. İlköğretimini babasının ve amcasının da öğretmenlik yaptığı bir okulda tamamlar, 18 yaşına geldiğinde hafız olur. Bir sene sonra da Hammazide İsmail Dede Efendi'den meşk etmeye başladı. Büyük formdaki ilk bestesini onun himayesinde yapmıştır. 20 yaşına geldiğinde ise Mısır Prensi Mustafa Fazıl Bey ile tanışır ve onun daveti ile Mısır'a gider. Daha sonra Mustafa Fazıl Bey paşa rütbesi ile İstanbul'a atanınca da onunla birlikte İstanbul'a döner. İstanbul'a döndüğü ise Yenikapı Mevlevihanesi'ne giderek Mevlevilik tarikatına girer, çile çıkartır ve 'Dede' sıfatını alır. 1884 senesinde Bahariye Mevlevihanesi'nin kudümzenbaşı olur. Ölene kadar bu görevde kalacaktır. 1897 yılında vefat ettiğinde ise Eyüp Kaşgari Tekkesi'nin civarına defnedilir.

Zekai Dede hayatı boyunca 5 ayın, 100 kadar kâr, beste, semai ve 400'ün üzerinde ilahi, şarkı ve marş bestelemiştir. Bunlardan ayınların tamamı; kar, beste ve semailerin 95 kadarı ve küçük formdaki eserlerinin de 163 tanesi günümüze ulaşmıştır.

Küçük Hüseyin Efendi

(Yazı için Nilgün Avan'a teşekkür ederiz.)

25 Ağustos 2001 yılında, Yahudi iş adamı Üzeyir Garih'in bıçaklanarak öldürülmesiyle gündeme gelen Küçük Hüseyin Efendi Ankara'nın Arslan Bey mahallesinde 1832 yılında doğar. 5-6

yaşlarındayken Mihaliççık'a giderler. Burası Osmanlı döneminde dönme Mihal Osman tarafından kurulan,1492'de İspanya'dan gelen Sefarad Yahudileri'nin yerleştiği yerdir. Babasının vefat üzerine 18 yaşında İstanbul'a gelir. Mevlevi Tarikatı'na mensup bir ustanın yanında çıraklığa başlar. Bu Mevlevi usta okuma yazma öğrenmesi için Beyazıt Cami avlusunda tespihçinin yanına götürür. Sabahları Süleymaniye Cami'ne gidip ders alır. Sağlık problemlerine manevi anlamda yardımcı olan Şeyh Fezullah efendiye intisap eder. Fezullah Efendi Nakşibendi Tarikatı'nın Halidiye koluna mensuptur. Ancak Şeyhin adının Sultan Abdülmecid'in tahtan indirilecek 'Kuleli Olayları'na karışması üzerine önce idam cezası alması ardından 'ben adam öldürmem' sözüyle Midilli'ye sürgüne gitmesi Hüseyin Efendi'yi çok üzer. Yokluğunda Dağıstanlı Musa Efendi ve Mühtedi Cevdet Efendilerden ders alır. Şeyhin özlemine dayanamaz ve Midilli'ye gider. Sultan Abdülaziz'in tahta çıkmasıyla (1861) affa uğrayan Şeyhle beraber İstanbul'a dönerler. Şeyhin vefatı üzerine Beşir Ağa Dergahı'ndan Şeyh Mehmet Nuri Efendi'ye bağlanır. 8 sene sonra Nakşibendi Şeyhi Hasan Visali Efendi'ye bağlanır. 18 yılı burada geçer. Hasan Visali Efendi'nin vefatı üzerine 76 yaşındaki Hüseyin Efendi şeyhlikle görevlendirilir. Boyunun çok kısa olması sebebi ile artık o Küçük Hüseyin Efendi'dir.

Gelelim Müslüman Şeyh Küçük Hüseyin Efendi ile Musevi iş adamı Üzeyir Garih arasındaki ilişkiye. Üzeyir Garih'in babası İzidor Ezra Garih dış doktordur. Aynı çatıyı paylaştığı cilt doktoru Hasan Reşat Sığındım vasıtasıyla tanıştığı söylenir. İki doktor arkadaş Küçük Hüseyin Efendi'nin sohbetlerini hiç kaçırmazlar ve baba Garih öylesine bağlanmıştır ki, kendine ait olan 7 katlı binanın bir katını şeyhine bağışlar. Yine iddialara göre İzidor-Adile çiftinin çocukları olmaz, bu konuyu şeyhine açan Baba Garih ondan manevi destek ister. Şeyh Küçük Hüseyin Efendi de onun için çok dua edeceğini, doğan çocuğun erkek olacağını ve adının Üzeyir olmasını ister. Şeyhin duaları kabul olur ve çiftin 1929 yılında bir erkek çocuğu olur

Musevi geleneğine göre doğan çocuklara peygamber adının koyulmaması geleneğini şeyhinin hatırı için bozar.

Üzeyir Garih'in ölümünün ardından kafalar bayağı karışır. Üzeyir Garih gizli bir Müslüman mıdır, yoksa Küçük Hüseyin Efendi mi Musevidir? Diğer yandan 'Beni şeyhimin yanına gömün' diyen Müslüman Mareşal Fevzi Çakmak, diğer yanda Müslüman Küçük Hüseyin Efendi ve tam ortada Musevi Üzeyir Garih... Üstelik üstünde cevşen taşıdığı söylenen bir Musevi?

Mareşal Fevzi Çakmak

Osmanlı İmparatorluğu'nda 'müşir' olarak bilinen mareşallik rütbesinin Türkiye Cumhuriyeti döneminde verildiği iki kişiden birisidir. Bu rütbe süre ya da kıdem ile kazanılabilen bir rütbe değildir ve ancak savaşta fayda gösteren orgeneral ya da oramirallere Meclis kararı ile verilebilmektedir. Fevzi Çakmak Dumlupınar Meydan Muharebesi'nde gösterdiği başarıdan dolayı Mustafa Kemal'in önerisi ile 31 Ağustos 1922 tarihinde mareşalliğe terfi ettirilmiştir.

Mareşal Fevzi Çakmak 12 Nisan 1950 tarihinde vefat ettiğinde cenaze namazı Eyüp Sultan'da yüzbinlerin katılımı ile kılındı. Cenazesi Ankara'daki devlet mezarlığının yerine vasiyeti üzerine Eyüp mezarlığına defnedilmiştir.

Necip Fazıl Kısakürek

26 Mayıs 1904 yılında İstanbul'da doğan Necip Fazıl Kısakürek 24 yaşında yayınladığı ikinci şiir kitabı olan Kaldırımlar ile edebiyat çevrelerinde tanınır olmuştur. 1934 senesinde Albdülhakim Arvasi ile tanışmasının ardından büyük bir değişim geçirmiş ve İslamcı görüşlerin yayılmasında Büyük Doğu Dergisi'ni etkin bir biçimde kullanmaya başlamıştır.

Yüzlerce eser veren Necip Fazıl Kısakürek 25 Mayıs 1983 senesinde vefat etmiş doğumgününde toprağa verilmiştir.

Zaro Ağa

(Yazı için Nilgün Avan'a teşekkür ederiz.)

1777 yılında Bitlis'in Mutki ilçesine bağlı Merment köyünde doğan Zaro Ağa 10 Osmanlı padişahı, 1 cumhurbaşkanı ve 6 savaş görmüştür. Bazı kaynaklara göre 7 kez evlendiği ve 36 çocuğu olduğu söylenir. 18 yaşında İstanbul'a gelir. III. Selim'in yaptırdığı Selimiye Kışlası'nın inşaatında çalışır. 1826'da Yeniçeriliğin kaldırılması sırasında Zaro Ağa da bu ocaktadır, ancak Yeniçeri kıyımından Ayasofya'nın zindanlarında saklanarak kurtulur. 1828 Osmanlı-Rus muharebesine katıldığında bacağında yaralanır. 1853'de Ortaköy Cami inşaatında çalıştığında 80'li yaşlarını süren Zaro Ağa artık hamallık yapmaya başlar. İlerleyen yaşına rağmen hala dinamik ve enerjik olması Ağa'nın statüsünü değiştirir.

Sanayi-i Nefise Mektebi kadın ressamlarından Mihri Müşfik Hanım bu mektepte kız talebelere resim dersi vermektedir. Mihri Müşfik Hanım kız talebelerin erkek modelle çalışmalarını ister ama yasaktır. Hocanın çalmadığı kapı çalmaz ve sonunda emeline nail olur. Dönemin Maarif Nazırı Şükrü Beyin kabul eder ancak bir şartı vardır. Modellik yapacak olan erkek yaşlı ve genç kızların ruhuna ve hislerine hitap etmeyecek özelliklere sahip olmasıdır. Hızlı bir şekilde araştırma yapılır Tophane-Boğazkesen kahvehanelerinde sandalyeleri aşındıran yaşlı çoktan 100'ü geçmiş, ağzında dişleri kalmayan Zaro Ağa biçilmiş kaftan olarak mektebe davet edilir ve göreve başlar. Kız öğrenciler Ağa'yı çok sempatik bulur, onu rahat ettirmek adına çay ikram edip sohbet ederler ama Zaro Ağa 2-3 gündün sonra mektebe gelmez ve yıllar sonra bunu 'Aha biyle biyle göz kırpiyer, başımı yanami okşiyer, beri bak diyiler. Hepsi de huri gibiler bi dene iki dene değil ki ben bu kadar kızları nidem' diye açıklar.

Modellikle adından bahsedilen ama ekonomik sıkıntı içinde olan Zaro Ağa'ya dönemin idarecileri reklam teklifi götürür. 1930'larda Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti marifetiyle bir reklam kampanyası organize edilir. İdareciler Ağa'nın Kürt kimliğini reddedip Türk olduğunu lanse ederler. Ön yüzünde 2 ecnebi kızla samimi pozlar veren Zaro Ağa'nın resmi bulunan kartpostallarda 'Kim Zaro Ağa gibi Türk fıncığı, inciri yer Türk tütününü içerse onun kadar sağlıklı olur' açıklaması yazılır. Bu kartpostallar Macaristan'da 4 dile çevrilerek tüm dünyaya yayılır. Ağa'nın ünü alır başını gider. 1930'da 9 ay kalacağı Amerika seyahati başlar. Porselen küvetlerde banyo sefalarına doyamayan Ağa için basın toplantıları, kokteyller düzenlenir. Burada düzenlenen bir toplantıda düşer başını sert bir cisme çarpar ve hafızasında kalıcı hasar oluşur. Artık Ağanın 'ticari görevi' bitmiştir acele bir şekilde uçakla İngiltere'ye oradan da beş parasız İstanbul'a getirilir. Kısa süre sonra rahatsızlanır ve Şişli Etfal Hastanesine kaldırılır. Ağa'mız artık ölmüştür, yapılan otopsi sonucuna göre ölüm nedeni böbrek yetmezliğidir. Uzun ve sağlıklı yaşam sırlarını keşfetmek için beyni, ciğerleri ve kalbi incelenmek üzere Amerika'ya gönderilir. Beyni özel bir sıvı içinde uzun yıllar Sultanahmet Sağlık Müzesinde sergilendikten sonra kaybolur. Tüm dünya basınında bu ölüme ve uzun sağlıklı yaşama dikkat çeker. Bilim adamları ve doktorlar otopsi raporlarını inceler. 29 Haziran 1934 yılında 157 yaşında öldüğünde torunlarından birinin 'uy dünyaya doyamadan gitti' ağıtları hastane koridorlarında yankılanır.

Kara Ahmet

1871 yılında bugün Bulgaristan sınırları içerisinde kalan Deliorman'ın Razgrad şehrinin Omurbey Köyü'nde doğdu. Küçük yaşlarda güreşe başladı ve Hergeleci İbrahim'den dersler aldı. Hocası ile Avrupa turnesine çıktı ve bu turne sırasında yaptığı tüm müsabakaları kazandı. 1899 senesinde yeni bir yüzyıla girilecek olmasının şerefine Paris'te gerçekleştirilen fuarda düzenlenen güreş müsabakasını yine tüm rakiplerini yenerek kazandı ve bilinen ilk dünya şampiyonu

güreşçi oldu. İstanbul'a döndüğünde Sultan II. Abdülhamit tarafından Osmani Nişanı verilerek şereflendirildi. Ancak 1902 senesinde henüz 31 yaşında iken geçirdiği bir kalp krizi sonrasında hayatını kaybetti ve Eyüp Mezarlığı'na defnedildi.

Eyüp Sultan

(Yazı için Habibe Karaaslan'a teşekkür ederiz.)

Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin asıl adı Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd b. Kuleyb el-Ensârî'dir. Hicretten iki yıl kadar önce hanımı Ümmü Eyyûb ile birlikte Müslüman olmuştur. Medineliler içerisinde İslâmiyet'i ilk kabul edenlerdendir. İkinci Akabe Biatı'nda bulunmuştur. Hicretten sonra Hz. Peygamber Ebû Eyyûb ve Musab b. Umeyr arasında kardeşlik bağı kurmuştur.

Ebû Eyyûb Hz. Peygamberle birlikte Bedir, Uhud, Hendek, Hayber, Mekke'nin Fethi ve Huneyn başta olmak üzere bütün gazvelere katılmıştır. Savaş esnasında Hz. Peygamber'e zarar gelmemesi için çadırının etrafında nöbet tutmuş ve Hz. Peygamber'in yanından ayrılmamaya özen göstermiştir. Hz. Peygamber'in vahiy kâtipliği görevini de yürütmüş olan Ebû Eyyûb ahab arasında da ilminden dolayı kendisine fetva sorulan bir kişi olmuştur.

Ebû Eyyûb Hz. Ebû Bekîr ve Hz. Ömer döneminde yapılan fetih hareketlerine de katılmıştır. Kıbrıs seferinde de bulunmuştur. Medine asilerin eline geçip Hz. Osman'ın namaz kılması engellenince sevilen bir insan olmasından dolayı namazları Ebû Eyyûb kırdırılmıştır. Hz. Ali Haricilerle ve Muaviye ile savaşırken Hz. Ali'nin yanında yer almıştır.

Ebû Eyyûb "Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız." (el-Bakara 2/195) mealindeki ayeti cihada gitmeyip işiyle gücüyle meşgul olmak şeklinde açıklamış ve sağlığı el veren herkesin cihada katılması gerektiğini söylemiştir. Bu sebeple ihtiyarlık dönemlerinde

bile her yıl cihada katılmaya gayret etmiştir. Son katıldığı cihad ise Müslümanların ilk İstanbul kuşatması olmuştur.

Ebû Eyyûb el-Ensârî Resûl-i Ekrem Medine'ye hicret edince onu evinde misafir etmek isteyen sahabelerden biri olmuştur. Hz. Peygamber sahabelerin kırılmaması için devesini serbest bırakmış ve devesinin kimin evinin yakınında durursa orada misafir olacağını söylemiştir. Deve Ebû Eyyûb'un evinin yakınında durunca Hz. Peygamber dedesi tarafından akrabası olan Ebû Eyyûb'un evinde misafir olarak kalmaya başlamıştır. Misafirlik yedi ay kadar sürmüştür ve bu misafirlikten dolayı Ebû Eyyûb 'Mihmandâr-ı Nebî' ünvanıyla anılmaya başlamıştır. Ebû Eyyûb'un evi İslamiyet'in öğretildiği bir mektep konumuna gelmiştir. Hz. Peygamber fakir muhacirlere burada yemek vermiş, kendisine verilen hediyeleri fakirlere bu evde dağıtmıştır. Hz. Peygamber kendi evine taşındıktan sonra da zaman zaman Ebû Eyyûb'un evine misafir olmuştur.

Ebû Eyyûb haksızlıklara tahammül edemeyen ahlâkımdan dolayı Hz. Peygamber ve dört halife döneminden sonra başa gelen valilere haksız uygulamalarında muhalefet etmekten çekinmemiş ve valileri uyarmıştır. Bir gün Ebû Eyyûb'u Resul-i Ekrem'in kabrine başını dayamış olduğu halde ağlarken gören Mervan bu hareketinin sünnete aykırı olduğunu söyleyince Ebû Eyyûb "Ben bu mezar taşına değil Resulullah'a geldim. Onun, 'din işlerini ehliyetli kimseler üstlendiği zaman kaygılanmayın; ancak ehil olmayanlar başa geçince ne kadar ağlasanız yeridir' dediğini duymuştum." diye cevap vermiştir.

Ebû Eyyûb el-Ensârî 48/668 yılında Müslümanların ilk İstanbul kuşatmasına katılmıştır. Kuşatma devam ederken 49 yılında hastalanarak vefat etmiştir. Cenaze namazını Yezid b. Muaviye kıldırmıştır. Vasiyeti üzerine bir askeri birlik tarafından surlara yakın bir yere götürülerek defnedilmiştir. Durumu öğrenen Bizans imparatorunun kuşatma kalktıktan sonra onu kabrinden çıkarıp

vahşi hayvanlara yedireceğini söylediği, fakat İslam ordusu kumandanı tarafından gönderilen cevapta, böyle bir şey yapıldığı takdirde İslam ülkesinde yaşayan Hıristiyanların ve kiliselerin zarar göreceği bildirilince kabre dokunmayacaklarına dair teminat verdiği nakledilmektedir. Ebû Eyyûb'un kabrinin sonraları bir bina içine alındığı, kıtlık zamanında kabrini ziyarete gelen Hıristiyanların onun hürmetine yağmur istediği ve asırlar boyunca bu kabrin itina ile korunduğu söylenmekte, bazı seyyahların verdiği bilgiler de bu rivayetleri doğrulamaktadır. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra kabrin yerinin Akşemseddin tarafından 'keşf' yoluyla belirlendiğine dair Osmanlı tarih kaynaklarında geniş şekilde yer alan haberlerle bu bilgiler çelişmemektedir. Zira kabrin yeri korunmuş olmakla beraber İstanbul'un fethi sırasında sur dışında çok sayıda manastır, kilise, ayazma ve kutsal sayılan mezar bulunduğu için herhalde kabrin yeri kesin olarak bilinmemektedir.

Eyüp Sultan Külliyesi

Fatih Sultan Mehmed'in hocası Akşemseddin'in İstanbul'un fethi sırasında Eyüp Sultan'ın uzun yıllardır kayıp olan kabrini keşfinden sonra Fatih ilk iş buraya bir türbe yaptırmıştır. Ardından 1459 yılında camii, imaret, medrese ve hamam inşa edilerek Eyüp Sultan Türbesi bir külliyeye çevrilmiştir.

Aradan geçen yüzyıllarda bir çok kez yenilenen caminin minareleri 1723 yılında mahya asılmaya uygun olmadığı gerekçesiyle uzatılmıştır. Ayrıca cami 1766 yılı depreminde çok büyük hasar görünce III. Selim hasarlı caminin yıkılarak yeniden yapılmasına karar verir. 1798 senesinde yıkılan cami yenilenerek 1800 senesinde yeniden ibadete açılmıştır.

Külliyein bugünlerde restore edilmekte olan hamamı Fatih döneminde yapılmış bir hamam olup İstanbul'un en eski hamamlarından birisidir. Külliyein imaret ve medresesi günümüze ulaşmamıştır.

Saçlı Abdülkadir Mescidi ve Hoca Sadettin Efendi Kabri

1537 senesinde dönemin Şeyhülislamı Abdülkadir Efendi tarafından, vefat eden babası Sivasi Şeyhi Abdurrahman Efendi adına tam tarafından bir tekke yaptırılır. İki katlı olan bu tekkenin üst kısmı ayinler için kullanılırken alt katı da hazire olarak kullanılacaktır. Daha sonra 16. yy'ın sonlarında tarihçi ve Şeyhülislam Hoca Saadettin tarafından dar-ül hadis ekletilir. Bu yapının mimarı Mimar Sinan'dır. İlk yapıldığında Kadiri tekkesi, daha sonradan Şabani tekkesi olan tekke, son dönemlerinde Rufai tekkesi idi ve 1895 senesinde dar-ül hadis binasının hemen yanına bir kütüphane eklendi. 1957 senesinde yapının tekke bölümü harap vaziyette iken yıkılma tehlikesi olduğu için sadece bir cephesi bırakılarak yıktırılmıştır. Kütüphane kısmı ile dar-ül hadi kısmı birleştirilmiş durumda olan yapı günümüzde mescid olarak kullanılmaktadır.

Mescidin haziresinde bulunan ve İstanbul'un en büyük mezar taşları olarak kabul edilen mezartaşları Hoca Saadettin ve ailesine aittir. Hoca Saadettin Sultan III. Murad döneminde Hacı-i Sultan sıfatıyla yönetimde etkili bir hale gelmiş bu gücü Sultan III. Mehmed döneminde de devam etmiştir. Özellikle Haçova Savaşı'nda ordu yenilmek üzereyken III. Mehmed'in geri çekilmesine engel olmuş ve savaşın kazanılmasını sağlamıştır.

Ebusuud Efendi Kabri ve Sıbyan Mektebi

(Yazı için Ünal Atalay'a teşekkür ederiz.)

Ebusuûd Efendi hem anne hem baba tarafından çok âlimler yetiştirmiş bir aileye mensuptur. Annesi meşhur matematikçi ve astronom Ali Kuşçu'nun yeğeni veya kızı olan Sultan Hatun'dur. Babası, Sultan Beyazid-i Veli'ye yakınlığıyla bilinen ve "Hünkâr Şeyhi" olarak da anılan zamanın âlimlerinden Şeyh Muhyiddin Mehmed Yavsi'dir. Mehmet Efendi bugün Çorum'un bir ilçesi olan İskilip'te dünyaya gelmiş, daha sonra Padişah'ın daveti üzerine İstanbul'a

yerleşmiştir. Ali Kuşçu'dan da ilim öğrenmiş hem zahirî hem batınî ilimlerde söz sahibi olmuştur.

Ebussuûd Efendi, yaygın görüşe göre 1490 yılında İstanbul civarındaki bugünkü Metris olarak bilinen yerdeki Müderris köyünde doğmuş ve Sütlüce muhitinde ikamet etmiştir. Birçok âlimin yetişmesinde olduğu gibi o da ilk tahsilini babasından görmüş, ondan tefsir, kelim ve belagat dersleri okumuştur. Yaşı ilerledikçe Müeyyedzade Abdurrahman Efendi, Mevlâna Seyyid Karamânî, Şeyhülislâm İbn-i Kemal ve Sa'dî Çelebi'ye talebe olmuştur. Sultan 2. Bayezid ondaki istidadı fark etmiş olmalı ki, daha talebelik yıllarında ona "Çelebi Ulûfesi" adıyla otuz akçe tahsis etmiştir. Ebussuûd, hocalarından Seyyid Karamânî'nin kızı Zeynep Hanım'la evlenmiş, bu evlilikten üçü kız beşi oğlan sekiz çocuğu olmuştur. Oğullarından Mehmed Çelebi Halep kadılığı yapmış, Mustafa Çelebi ise Anadolu ve Rumeli kazaskerliği görevlerinde bulunmuştur.

Ebussuûd Efendi ; Yavuz Sultan Selim, Kanunî Sultan Süleyman ve 2. Selim devirlerinde müderrislik, kadılık, kazaskerlik ve şeyhülislâmlık gibi ilmî payelere ve devlet makamlarına layık görülmüştür. İlk olarak Yavuz Sultan Selim zamanında (1516) Çankırı Medresesi'ne müderris olarak gönderilmesi gündeme gelmişse de bu kısmet olmamış, İnegöl Yenişehir İshak Paşa Medresesi'ne tayin edilmiştir. Daha sonra çeşitli medreselerde talebe yetiştiren Ebussuûd Efendi önce Bursa kadılığına, bir yıl sonra 1533 yılında da İstanbul kadılığına getirilmiştir.

1537 senesi onun hayatındaki dönüm noktalarından biridir. Bu tarihte Kanunî, onu devletin en önemli makamlarından birine, Rumeli kazaskerliğine getirir. Kara Boğdan, Estergon ve Budin seferlerine padişahla beraber katılarak gazilik şerefine nail olur. Sekiz sene süresince Rumeli kazaskerliği yapan Ebussuûd Efendi, 1545 senesinde Fenârîzâde Muhyiddîn Efendi'nin yerine şeyhülislâmlık makamına getirilir.

2. Selim döneminde verdiği fetvayla Kıbrıs'ın fethinde önemli rol oynar. Budin'in fethinden sonra camiye çevrilen katedralde ilk cuma namazını kıldırmak da ona nasip olur.

Bu zamandan 1574'teki vefatına kadar yaklaşık otuz yıl aralıksız dünyanın en büyük devletinin en önemli kurumlarından birinin başında görev alır.

Kazaskerliğiyle birlikte kırk seneye yakın, Osmanlı'nın tepe yöneticilerinden biri olan Ebussuûd Efendi bu zorlu görevleri sırasında kolay kolay kimseyle çekişmeye girmemiş, hele siyasî kavgalardan hep uzak kalmıştır. Onun şeyhülislâm olmasıyla birlikte bu makamın önemi artmış ve devlet yönetiminde meşihat, kazaskerliğin bile önüne geçmiştir. Osmanlı'nın, çıkardığı kanunlarla meşhur bu döneminin birçok kanunnamesinde onun emeği vardır. Özellikle arazi hukuku alanında yaptığı hizmetler dikkat çekicidir. Şeyhülislâm olarak verdiği fetvaların ise sayısı epey fazladır. Öyle ki bir günde 1413 fetva verip imzaladığı dahi olmuştur.

Ebussuûd Efendi'yi Kanunî çok sevmekte ve ona değer vermekteydi. Öyle ki o, Ebussuûd'a mektup yazıyor ve ona: "Halde haldaşım, sinde sindaşım, âhiret karındaşım, tarîk-ı hakta yoldaşım Molla Ebussuûd Efendi Hazretleri." şeklinde hitap ediyordu. Bu sevgi ve iltifatlar sadece sözde kalmamış; Süleymaniye Camii'nin temellerini bizzat ona attırmış, cenaze namazını da vasiyetine binaen Ebussuûd kıldırmıştır. Onun padişah yanında bu kadar değerli oluşu ilmin izzetini korumasından, ilmiyle amel etmesinden ve gerektiğinde padişahın rağmına fetva verebilmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca Kanuni Sultan Süleyman oğlu şehzade Mustafa için idam fetvasını Ebussuud Efendi'den almıştır.

Kanunî ile, karıncaların öldürülmeleri hususundaki manzum yazışmaları meşhurdur. Aynı zamanda şair olan padişah, sarayın

bahçesindeki ağaçlara zarar veren karıncalardan şikâyet ederek şu mısralarla karıncaları öldürmek için fetva ister: "Dırahta ger ziyan etse karınca / Zarar var mıdır âni kırınca" Şeyhülislâm bu fetvaya manzum olarak şu cevabı verir: "Yarın Hakk'ın huzuruna varınca / Süleyman'dan hakkın alır karınca."

Ebussuûd Efendi aynı zamanda çok hayırseverdir. Memleketi İskilip'e babasının türbesi yanında cami, imaret ve mektep; Kırım'ın Kefe şehrinde cami; İnebahtı'da mescid; Şehremini Ereğli mahallesinde sıbyan mektebi; İstanbul'da Macuncu Odabaşı mahallesinde çeşme ve hamam yaptırmıştır. Ardında bunca hayırlı eser bırakan Ebussuûd Efendi 1574 senesinde Hakk'a yürümüştür. Mekke ve Medine'de gıyabında cenaze namazı kılınmıştır. Mezarı Ebu Eyyüb'el- Ensarî Hazretleri'nin türbesinin yakınında; yine kendisinin yaptırdığı zâviye, sıbyan mektebi ve sebilden oluşan külliye'nin hazîresindedir.

Ebussuûd Efendi devlet adamlığının yanı sıra zamanının büyük bir âlimidir

İleride büyük hizmetler edecek olan birçok âlim de Ebussuûd'un öğreniminden geçmiştir. Kanunî, 2. Selim, 3. Murad, 3. Mehmed zamanlarında seyhülislâmlık, kazaskerlik, kadılık ve müderrislik yapan bu âlimlerden bazıları şunlardır: Şeyhülislâm Mâlulzâde Seyyid Mehmed, Abdulkadir Şeyhî, Hoca Sâdeddin, Cenâbî Mustafa Efendi, Şair Bâkî, Hâce-i Sultânî Atâullah, tezkireci Âşık Çelebi ve Kınalızade Hasan Çelebi, Ebulmeyâmin Mustafa Efendi, Fudayl Çelebi, bostanzade Mehmed ve Mustafa, Sun'ullah Efendi, Hoca Sadeddin, Kınalızade Hasan Çelebi...

Müfessirliğinin dışında onun en yetkin olduğu saha şüphesiz İslâm hukukudur. Devlet bünyesinde üstlendiği vazifeler dolayısıyla birçok kanunî düzenlemenin altında imzası vardır.

O hem halkın problemlerini halletmek için on binlerce fetva vermiş hem de devlet yönetiminin adaletle işlemesi için kanunnâmeler

hazırlamıştır. İnsanların problemlerini çözmek için farklı içtihatlardan en uygun olanını seçmeye özen göstermiştir. Soruları bilhassa sorulan dilde cevaplaması ve manzum sorulara manzum cevap vermesi onun dikkat çeken yönlerindedir.

Ebussuûd, devlet adamlığı ve hukukçuluğunun yanında çok iyi bir tefsircidir. O, İslâm âleminde esas bu yönüyle bilinir. Hattâ denilebilir ki onun müfessirliği 8 senelik Rumeli kazaskerliğinin ve 30 senelik şeyhülislâmlığından daha meşhurdur. Ona gelinceye kadar Osmanlı topraklarında âlimler genelde yazılmış olan tefsirlere şerh ve talikler kaleme alıyor veya sadece bazı sureleri tefsir ediyorlardı. Osmanlı coğrafyasında ilk defa Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını tefsir edenlerden biri Ebussuûd Efendi olmuştur.

Denizci Mezartaşı

Ebussuud efendi mektebi haziresinde bulunan denizci mezar taşı Miralay Giritli Hasan Bey'e aittir. Miralay Giritli Hasan Bey irit isyanı sırasında Yunanlıların Arkadi isimli meşhur kaçakçı gemisini bütün mühimmat ve levazımatı ile birlikte 22 Ağustos 1867 gecesi sabahı zapt ederek İstanbul'a getirmiştir. Bu sırada kendisi İzzettin Vapuru'nun komutanı idi. 1898 yılında vefat ettiğinde naaşı Ebussuud Efendi Mektebi haziresine defnedilmiştir.

Beyaz mermerden şahideli olarak yapılmış kapalı mezarın baş şahidesi kırık olarak yerde yatmaktadır. Mezar iki plaka halinde levha ile kapatılmıştır. Parçası eksik olan şahide üzerinde kitabe yer almaktadır. Mevcut parça şahidenin alt kısmına aittir. Kitabenin son dört satırını ihtiva eden parça üzerinde tarih ve isim yer almaktadır. Şahidenin akantus yaprakları ile çevrili elips şeklinde bir levha olduğu anlaşılmaktadır. Daha önce yayınlanmış olan taşın kırık üç parçadan ibaret olduğunu ve tepeliğinde iri bir subay fesi, altındaki çelenkten aşağı inerek taşı çevreleyen güllü yaprak süslemeleri ve celi sülüs kitabesi ile, ayak tarafındaki taşın da katkısı ile sağlam bir

denge kurmuş, dönemin Türk sanatı unsurlarını başarı ile bütüne katmış olarak değerlendirilmiştir. Gemi direği şeklinde yükselen ayak taşı (193cm) ise son derece dikkat çekicidir. Bu tür mezar taşlarının diğerlerinde de olduğu gibi direğin uç kısmı kırık izlenimi vermektedir. Ortada yükselen silindirik taşın hemen altında bir gemici çarkı, onun biraz üzerinde ucuna zincir bağlı denizci çapası, gemici dübünü ve bunların üzerinde çapraz olarak bağlanmış yelken tasvirleri bulunmaktadır. Plastik açıdan son derece başarılı bir taş işçiliği ile işlenmiş olan mezar taşı üzerinde yıldızlı boya ile renklendirmeler de yapılmıştır.

Mesleği denizcilik olan bir kişinin mezar taşında o kişinin denizci olduğuna dair bir işaret, sembol, ya da motif bulunmaktadır. Bunlar; gemi direği, yelken bezi, urgan, halat, gemi çapası, Osmanlı denizcilik arması vb.dir Bu arada kırık gemi direği de kişinin artık hayatta olmadığına göstergesidir. Bazı gemici lahitleri vardır ki aynen gemiye benzetilmişlerdir. Bunların etraflarını boydan boya halatlar ve gemi zincirleri çevrelemektedir. Denizci mezar taşlarının en yoğun olduğu yerler, Osmanlı'nın en namlı denizcileri olan Kılıç Ali Paşa, Barbaros Hayrettin Paşa, Piyale Paşa, Lala Mustafa Paşa'ların metfun buldukları hazire civarlarıdır.

Sokollu Mehmed Paşa Külliyesi

Sokollu Mehmed Paşa Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murad dönemlerinde toplam 14 yıl sadrazam olarak görev alan Boşnak asıllı devlet adamıdır. Boşnak asıllıdır. Genel uygulamanın aksine varlıklı bir aileden devşirildiği için soyu çok net bir şekilde bilinmektedir. Asıl adı Bayo Sokoloviç'tir. Sokoloviçi kasabasında doğduğu için bu ismi almıştır.

Barbaros Hayrettin Paşa'nın ardından 'Kaptan-ı Derya' olmuş, burada gösterdiği başarılarla birlikte de 'Sadrazam'lığa kadar yükselmiştir. 1579 senesinde bir divan toplantısı sonrasında kendisine dilekçe vermek isteyen ya da kendisinden bahşiş isteyen bir meczup

tarafından öldürülmüştür. Görevi başında iken öldürüldüğü için şehit olarak kabul edilmektedir.

Vefatının ardından Eyüp Sultan'da 1568'de yaptırdığı külliyesinde bulunan türbeye defnedilmiştir. Külliye'nin mimarı Mimar Sinan'dır. Külliye'nin türbesi esasen Sokollu Mehmed Paşa'nın oğlu için yapılmıştır ama Paşa da sonradan buraya defnedilmiştir. Külliye dışardan sekizgen, içerden ise on altıgendir. Külliye'de türbenin yanı sıra 19 hücreli bir medrese, daha sonra 1586 senesinde Sokollu Mehmed Paşa'nın eşi İsmihan Sultan tarafından yaptırılan bir de darül kurra bulunmaktadır. Külliye'nin ayrıca akar olması amacı ile bir de çarşısı bulunmaktaydı.

Siyavuş Paşa Türbesi

Türbe Mimar Sinan tarafından 1589 senesinde yapılmıştır. III. Murad döneminde sadrazamlık yapan Siyavuş Paşa çocukları için yaptırmış, kendisi 1602 senesinde vefat ettiğinde de buraya defnedilmiştir. Hemen karşısındaki dışı sekizgen içi on altıgen olan yine Mimar Sinan eseri olan Sokollu Mehmed Paşa türbesinin aksine bu türbe içerden sekizden dışardan on altıgendir.

Mirimiran Mehmet Ağa Türbesi

III. Murad dönemi Rumeli Beylerbeyi Mirimiran Mehmet Ağa'nın türbesidir. Yapım tarihi 1588'dur. Türbe içerisinde Mirimiran Mehmet Ağa ile birlikte, Defterdar Mahmud Efendi'nin sandukası da vardır. Bu iki zat 1589 senesinde gerçekleşen ve Yeniçerilerin ilk defa devlet yönetiminden birisinin kellesini istedikleri ve aldıkları ayaklanma olan 'Beylerbeyi Vakası' sırasında katledilmişlerdir. Ayaklanmanın nedeni maaşların değeri düşürülmüş akçe ile ödeniyor olmasıydı ve Yeniçeriler bu durumdan Mirimiran Mehmet Ağa ile Mahmud Efendi'yi sorumlu tutuyorlardı.

Eyüp Oyuncakları

(Yazı için Pınar Karaman'a teşekkür ederiz.)

Eyüp semtinde gelişen ve 1950'lere kadar süren, atık malzemelerden oyuncak üretimi geleneğidir.

İstanbul'un dinsel amaçlı bir ziyaret mekanı olan Eyüp, özellikle sünnet merasimi nedeniyle ziyaret edildiğinden, çocuk müşterilere ulaşma imkânı sayesinde 17.yy'dan itibaren oyuncak üretiminin merkezi haline gelmiştir. Eyüp Sultan Camii ve Türbesi ne giderken İskele Caddesi üzerinde bulunan Oyuncakçı Çıkmazı denilen sokakta karşılıklı iki sıralı dükkânlarda yüzyıllarca oyuncak üretilmiş ve satılmıştır. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'ne göre 1635'te Eyüp Oyuncakçılar Çarşısı'ndaki 100 dükkânda 105 oyuncakçı çalışmaktaydı. Kimi kaynaklarda ise Eyüp'te oyuncakçılığın ilk defa 18. yüzyılda Dökümcü Hasan Usta tarafından başlatıldığı yazılıdır.

Eyüp oyuncaklarının temel malzemelerini Tahtakale'nin tahta atıkları, sobacıların atık tenekeleri, Sütlüce Mezbahası'ndan atılan deri ve bağırsak fazlası, Kağıthane ve Alibeyköy derelerinin biriktirdiği kilin kullanılması oluşturmaktaydı. Bezeme olarak toprak boya ile ve sarı yaldızla, çocuklara hitap edecek dikkat çekici renkler (kırmızı, mavi, yeşil, beyaz) kullanılır, stilize, fazla karmaşık olmayan, yumuşak dalgalı şeritler, benek bezemeler, ışınsal ve basit çizgilerle yüzeylerin hareketlenmesi sağlanırdı. Eyüp oyuncakçıları, ahşap topaçlar, kaynana zırtlıları, kursak düdüklüleri, darbuka ve davullar, fırlıdaklar, hacıyatmazlar, ahşap araba ve sandallar, beşikler, tahta kılıçlar, tefler gibi oyuncaklar üretti.

Eyüp oyuncakçılığı, 19.yy'da Pera'da açılan mağazalardaki oyuncaklarla rekabet edememiş, bu dönemde oyuncakçıların sayısı 30'a kadar düşmüştür. 1957'de Eyüp Bulvarı'nın açılmasıyla Oyuncakçılar Çarşısı ortadan kalkmış ve Eyüp oyuncakçılığı yok

olmuştur. Kalan 26 parça Eyüp oyuncacı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi koleksiyonundadır, günümüzde sergilenmemektedir.

Günümüzde Fener-Balat'taki ev kadınlarına oyuncak yapımını öğreterek Eyüp oyuncakçılığını canlandırma girişimleri vardır.

Evliya Çelebi: Görülmedik Şeytan İşleri

İstanbul'un üretim hayatında, esnaf camiasında ciddi bir yere sahip olan Eyüp oyuncakçılarının görkemli esnaf alaylarında da yeri vardır. Bunlardan 1635'lerde gerçekleşen birini Evliya Çelebi şöyle anlatmaktadır:

“Eyüp oyuncakçıları kamış borular, fırlıdaklar, def, dümbelek, kemeçe, sıçan ve kuşlarla, gözler görmedik şeytan işi oyuncaklarla geçerler. Bunların alayında ak sakallı, gözleri sürmeli çelebilerin, suratı tıraşlı, kelepüşlü, ayağı nalınlı, bazısı selâmiye avret takkeli, avret kılıklı müşekkel (çocuk kılıklı) adamların ellerine düzme dadıları, anne veya babaları yapışıp, alayda geçerken avret takyeli koca çelebi 'a dadı! ben bu oyuncacı isterim' yahut 'istemem' diye kimisi ağlayarak ellerinde teberleri, dümbelekleri çalarak geçerler. Tuhaf esnaf mukallitleridir. Ama 'Mukallidin imanı sahihdir' diye fetvaları vardır.”

Seyahatnamede sayılandan başka kaynana zırlıtları şeytan minareleri, kursaklı düdükler (sadece içine su doldurarak öttürebilirsiniz), tahta arabalar, tahta dönme dolaplar, tahta sandalyeler, tahta beşikler, tel dolaplar, el davulları, trompetler, üstü aynalı renkli testiler, toprak testiler, zilli-zilsiz tefler, şakşaklar, cambazlar, sipsi düdükler, kamış zurnalar, mizmar kamış düdükler, minyatür mangallar, hacı yatmazlar, boncuk tıngırdaklı küçük davullar, düdüklü fırlıdaklar, iki-üç şerefeli camisiz minareler, tahta kılıçlar, kamış tüfekler, çekirgeler, tahta bardak ve sürahiler, al ve yeşil boyalı sandallar, kırmızı tüylü koyun ve kuzu gibi çeşitleri bulunur.

Eyüp İskele Caddesi'nde, "Oyuncakçılar Çıkmazı" denilen mahalde, iki sıralı olarak yerini alan oyuncakçı dükkânlarının arka tarafı atölye, ön tarafı ise ürünlerin sergilendiği vitrinler olarak düzenlenir.

Genellikle kırmızı, mavi, yeşil ve beyaz renklerin kullanıldığı oyuncaklar toprak boyama usulüyle boyanır. Eyüp oyuncaklarının yapımında toprak ve tahta iki ana unsurdur. Deri, kağıt, teneke, çivi, tel, boncuk, ayna gibi malzemeler tali unsurlardır. Çeşitli desen ve bezemelerle süslenen bu oyuncaklarda insan ve hayvan figürlerine de yer verilmiştir.

II. Mahmud Neden Kaldırmak İstedi?

Rivayet edilir ki; Eyüp'te oyuncakçı dükkânlarından birinin önünde benzeri yaşanan bir anne-çocuk çekişmesine II. Mahmud tanık olur. Çocuğun haline üzülen padişah, camii civarındaki oyuncakçıların derhal kaldırılmasını emreder. Yanında o sırada musahibi Said Efendi vardır. II. Mahmud, bir zaman sonra yeniden Eyüp Sultan'a gelir. Oyuncakçıların kaldırılmadığını görünce hiddetlenir ve Musahip Said Efendi'ye çıkışır. Said Efendi ise; "devletlüm, her halde biz emrinizi yanlış anlamışız ama sözlerinizi bugünkü gibi hatırlıyorum. Siz oyuncakçıları değil, mezarlıları kaldırınız buyurmuşstunuz"

Padişah şaşırarak, "Bu da ne demek? Ben mezarlıların kaldırılmasını mı emretmişim?"

Said Efendi, "Evet sultanım, siz herhalde oyuncakçıların kaldırılmasını istemezsiniz. Zira onlar, dünyaya yeni gelenleri, mezarlılar ise öbür dünyaya gidenleri beklerler" diye cevap verir. Padişah, bir şey söyleyemez ve oyuncakçılar böylece kurtulur.

Dökmeci Hasan Ağa mı Başlattı?

Eyüp Oyuncakları ile ilgili kaynaklarda karşımıza çıkan bir diğer isim de yine II. Mahmud dönemindedir. Bu dönem Nizam-i Cedid askeri

olarak İstanbul'a gelen, askerlikten ayrıldığında ise Eyüp'e yerleşip oyuncakçılığa başlayan Dökmeci Hasan Ağa, bazı kaynaklar için Eyüp oyuncakçılığının başlangıç ismidir.

Fakat ne "Tükürüklü Oyuncakçı" diye tanınan Hasan Ağa ne de ondan kısa bir müddet sonra aynı işle iştigal etmeye başlayan Gümüşsuyulu Darbukacı Halil Efendi ve Pişekâr Küçük İsmail Efendi, bu işin ilklerindedir. Bu bilginin yanlış olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Adı geçen bu insanlardan çok daha önceleri Eyüp oyuncakçılarının varlığı bilinmektedir. Gerek bu isimlerden 100 yıl kadar önce yaşamış ve yazmış olan

Evliya Çelebi, gerek esnaf kayıtları, gerekse Eyüp Sultan bölgesi tarih ile ilgili kaynaklar bunu bize göstermektedir.

100 Dükkan ve 105 Nefer

Evliya Çelebi zamanında oyuncakçıların Eyüp'te 100 dükkân kadar olduğu, 105 nefer ile bir mimarbaşına bağlı esnaf kolu oluşturdukları yazılıdır.

19. yüzyılın sonuna doğru sayılarının 25-30'a düştüğü söylenen oyuncakçılar, Avrupa'dan başka oyuncakların gelmeye başlaması, seri üretimin el işçiliğinin yerini alması, daha sonra plastiğin günlük hayata girmesiyle arka arkaya darbe yer. Siyasal ve toplumsal düzenlerimizde kültürel hayatımızın ve tarihsel mirasımızın değerlerine sahip çıkıp, onları bilimsel yöntemlerle korumak ve geliştirmek yönünde perspektif yoksunu olmamız nedeniyle, anıldığında yokluğu içimizi burkan birçok değerimiz gibi Eyüp Oyuncakları da adım adım yok olur.

Sadece Özel Koleksiyonerlerde Var

Yine geçmişte yayınlanan bazı yazılarda Eyüp Oyuncaklarının çocukların gelişimine ve eğitimine bir şey katmadığı iddia edilmiş ve

bu yok oluşun nedenlerinden biri olarak gösterilmiştir. Hatta bu iddiada yok oluşa meşruiyet kazandırma gayreti de bulmak mümkündür. Fakat bilimsel araştırmalar bu iddianın tersini söylemektedir.

Bugün sadece bazı özel koleksiyoncuların elinde tek tek bulunabilen Eyüp oyuncaklarından 28 parçalık bir koleksiyon İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndadır. Belediye koleksiyonu 1939-1945 arasında Beyazıt İnkılap Müzesi'nde sergilenmekteyken, 1945'te müzenin taşınması, mekân imkansızlığı gibi nedenlerle sergiden kaldırılır. O tarihten sonra yalnızca bir defa, 1991 yılında geçici bir süre için sergiye konur.

Bundan başka Ankara Eğitim Bilimleri Fakültesi bünyesinde bir oyuncak müzesi bulunmaktadır. 2005 yılında şair Sunay Akın tarafından İstanbul Göztepe'de kurulan Oyuncak Müzesi, içinde Eyüp Oyuncaklarına bir bölüm barındırmaktadır.

Feridun Ahmet Paşa Türbesi

Kanuni Sultan Süleyman'ın nişancısı Feridun Ahmet Paşa'nın türbesidir ve vefat ettiği sene olan 1583 senesinde yapılmıştır. Kanuni'nin yazısını en güzel taklit eden kişidir, Zigetvar Seferi sırasında Kanuni'nin vefatından sonra, vefatının anlaşılmaması için Kanuni adına elbette Sokollu Mehmed Paşa'nın emri ile mektuplar yazmıştır. Kendisi hakkında yazılan Osmanlıca bir metinde 'Hızır gibiydi!' diye bir parça olmasından dolayı, halk bu türbede Hızır (a.s.)'in yattığını düşünmektedir.

Ebubekir Kani Efendi Kabri

Tokat Mevlevihanesi'ne bağlı Ebubekir Kani Efendi, Trabzon Valiliği görevinden sadrazamlığa terfi ettirilen Hekimoğlu Ali Paşa'nın maiyetine dahil olarak İstanbul'a gelir ve divan katipliği görevine getirilir. Burada bir süre görev yaptıktan sonra Semiz Ali Paşa'nın görevden alınması ile birlikte o da görevinden ayrılır ve Silistre'ye

gider, artık hususi katiptir. Burada bir Rum kızına aşık olur ama kızın babası bir rahiptir ve kızının bir Müslüman ile evlenmesine zinhar izin vermez. Evlenebilmeleri için tek bir şart ileri sürer: Kani Efendi Hristiyan olacaktır. Evlenmesi için ileri sürülen bu şartı Kani Efendi şu veciz söz ile geri çevirir: 'Kırk yıllık Kani olur mu yani?'

Kani Efendi İstanbul'a döndükten bir kaç ay sonra 1791 senesinde vefat eder. Eyüp'e defnedilir. 'Ben Fatıha dilencisi değilim, mezar taşına el - fatıha yazmayın.' diye vasiyet eder; yazılmaz...

Cüls Yolu ve Kılıç Kuşanma

(Yazı için Ayşen Karakullukçu Mert'e teşekkür ederiz.)

Kılıç; ateşli silahların yapımından evvel kullanılan harp aleti, bele asılarak taşınır, uzun sivri uçları olup, çelikten yapılır. Kudret ve hakimiyet temsilidir. Osmanlı Padişahları tahta çıktıklarında genellikle yapılan biat töreninden sonra kılıç alayına da katılırdı ki bu tören padişahlığın ilanında önemli yer tutardı. Kayıtlara göre Osmanlı'da ilk kılıç kuşanan padişah Yıldırım Bayezid'dir. Abbasi Halifesi'nin gönderdiği hediye kılıcı Mutasavvıflarından Emir Sultan eliyle kuşanmıştır. Ancak hükümdarlık sembolü olarak ilk merasim II. Murat'la başlar, taht haberini alınca Amasya'dan yola çıkan şehzade Bursa'ya gelmeden şehir yakınlarında karşılanarak Emir Buhari Hazretleri tarafından kılıç kuşanmıştır. Gelenek haline İstanbul'un fethi ile dönüştüğü söylenir. I. Ahmet'e kadar geleneğin kesintisiz devam ettiğine dair net bilgi yoktur. Kanuni'ye de son Abbasi Halifesi'nin kılıç kuşattığı rivayet edilir.

Kılıç Alayı I. Ahmet'ten itibaren saltanatın ana sembolü haline gelerek bazı küçük farklarla Sultan Vahdettin'e kadar icra edilmiştir. Ancak IV. Murat hastalığı nedeni ile kılıç kuşanmamış, II. Mustafa'nın kuşanıp kuşanmadığı da tespit edilememiştir. Son kılıç kuşanan Osmanlı son halife Abdülmecid Efendi'dir.

Batılı devletlerde taç giyme töreninin karşılığı sayılan tören tahta oturduktan sonra 2 ile 7 gün içinde Eyüp Sultan Türbesi'nde gerçekleştirilirdi. Dini ve askeri durum arz eden merasim iki safhalıdır. Birinci safha tören alanına gidiş gelişi, ikinci safha ise mukaddes emanetlerdeki kılıçlardan bir veya ikisinin kuşanılmasıdır ki buna da Taklid-i Seyf denir. Yavuz Sultan Selim'den sonra gelen Osmanlı Padişahları'nın hepsi bir saygı ve kutlama geleneği olarak çoğunlukla Fatih'in kılıcını kuşanmıştır. Hangi kılıcı kimin takacağı da önemli bir safhadır. Bazen padişahın mensup olduğu tarikat şeyhlerinden biri, çoğunlukla Şeyhülislam'ın veya Nakibül eşrafin yaptığı bilinmektedir. Kılıç da Hz. Muhammed (S.A.V.), Hz. Ömer, Osman Gazi, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim gibi büyüklerin kılıçlarından seçilir, padişahın arzusuna göre iki tane de kuşanılabilir. Genellikle türbeye geliş denizden, saraya dönüş karadan olurdu.

Gönderilen tezkireler üzerine sabah erkenden resmî kıyafetleriyle saraya gelen davetliler ve kapıkulu ocakları padişahın geçmesini beklerdi. Önce asesbaşı ve subaşı maiyetleriyle birlikte geçer, onları Dîvân-ı Hümâyun çavuşları, müteferrikalar, çaşnigîrler, altı bölük ağaları, şikâr ağaları, kapıcıbaşılar, mîr-i alem, mîrâhûr-ı evvel, çaşnigîrbaşı, ulemâ ve şeyhler, defterdarlar, reîsülküttâb, çavuşbaşı, kapıcılar kethüdâsı, kazaskerler, vezirler ve sadrazam takip ederdi ve Eyüp Sultan Camii'nde padişah beklenirdi. İstisnâ olarak II. Mahmud'un kılıç alayında muhtemel bir isyana karşı Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa 300 kadar muhafızla padişahın yanında bulunmuştu.

Yeni padişah sabah namazından sonra Topkapı Sarayı Harem Dairesi'ne açılan kapılardan “perde kapısı”ndan çıkıp atla sahildeki Sinan Paşa Köşkü'ne gelir, burada üç fenerli saltanat kayığına binip yanında silâhdar, çuhadar, rikâbdar ve öteki musâhib ağalar olduğu halde deniz yoluyla Eyüp'e hareket ederdi. Saltanat kayığını Dârüssaâde ağası ve diğer bazı saray ağalarının kayıkları izlerdi.

Eyüp'te daha önce kara yoluyla gelen devlet ricâlince karşılanan padişah sadrazam ve Dârüssaâde ağası tarafından kayıktan alınıp ve öğle namazının kılınıp önceden oradaki konaklardan birinde hazırlanan yemeğin yenmesinden sonra Eyüp Sultan'ın türbesine gidilirdi. Bu hareket sırasında "buçukçu" denilen görevlilerin yeni padişah adına kesilmiş çil akçeleri etrafa saçmaları tören gereğindendi. Eyüp İskelesi ile Eyüp Sultan Türbesi arasında bulunan yola cülus yolu denmesinin nedeni de budur.

Padişah türbeye girdikten sonra orada hazırlanan yere oturur, sadrazamın, şeyhülislâmın ve yeniçeri ağasının da gelmesinden sonra Feth sûresi okunur, şeyhülislâm, nakîbüleşraf ve bazı tarikat şeyhleri dua ederler, ardından padişah iki rek'at namaz kılıp duasını yapar ve kılıç kuşanırdı. Kılıcın kimin tarafından kuşatılacağı hususunda kesin bir kural olmamakla birlikte I. Ahmed'den itibaren bu işi genellikle şeyhülislâm veya nakîbüleşrafın yaptığı bilinmektedir. Nitekim I. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman, IV. Mehmed, II. Süleyman, III. Selim, I. Abdülhamid, Sultan Abdülaziz, II. Abdülhamid şeyhülislâmın; II. Ahmed, III. Osman, I. Mahmud, IV. Mustafa, II. Mahmud nakîbüleşrafın; III. Mustafa ile I. Abdülhamid her ikisinin eliyle; III. Ahmed nakîbüleşraf, silâhdar ve askerî bir ayaklanma sonucu gerçekleşen cülusunun da tesiriyle yeniçeri ağasının; IV. Murad Celvetî şeyhi Aziz Mahmud Hüdâyî'nin; Sultan Reşad Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Abdülhalim Çelebi'nin; son Osmanlı padişahı Sultan Vahdeddin ise Sünûsî şeyhi Seyyid Ahmed eş-Şerîfî'nin eliyle kılıç kuşanmıştır.

Padişahın Eyüp'ten saraya dönüşü genellikle kara yoluyla olurdu. İstisna olarak I. Mahmud kara yoluyla gidip kara yoluyla (Subhî, s. 11); I. Abdülhamid, III. Selim, IV. Mustafa ve II. Mahmud kara yoluyla gidip deniz yoluyla dönmüştür. Edirnekapı, Fatih ve Divanyolu'ndan geçerek Topkapı Sarayı'na gelen padişahın Bâbüssaâde önünde yeniçeri ağası tarafından atından indirilip içeri girmesiyle kılıç alayı sona ererdi. Bu arada çok defa dönüşte olmak üzere, nâdiren de

kara yoluyla giderken padişahın türbeleri ziyaretinin ardından Eski Odalar önünde altmış birinci cemaat ortası odabaşısının sunduğu şerbeti içmesi ve içtiği şerbetin kâsesini altınla doldurması tören gereğindendi.

Kılıç alayı sırasında kırk-elli civarında hayvanın kurban edilmesi de âdetti. III. Selim'in cülûsunda ise 100'den fazla koyun kesilmişti. Kurban edilen hayvanların etleri cami ve türbe hademeleriyle fukaraya dağıtılırdı. Kapıcılar kethüdâsı ile mîrâhur ağa Eyüp'ten dönüş sırasında halkın yeni padişaha vermek istediği dilekçeleri toplardı. Saraya döndükten sonra bunlar, gereğinin yapılması için sadrazama gönderilirdi. Kılıç alayı bu yönüyle yeni padişaha halkla temas etme fırsatı da verirdi. Törenin ardından Bostancı Ocağı kayıkçıları ile teşrifatçı, pîşkeşçi, mataracı, iskemleci, Bâb-ı Hümâyün ve Bâbüsselâm nöbetçi kapıcılarına, seccadecibaşıya belli miktarda para (sikke-i hasene / altın) verilmesi usuldendi.

Yeniçeri Ocağı'nın ilgasından ve Tanzimat Fermanı'nın ilânından sonra yapılan kılıç alayları biraz değişti ve sadeleşti. Kılıç alayının belli bir günü de yoktu. II. Abdülhamid'in kılıç kuşanma merasimi cülûsundan bir hafta kadar sonra perşembe günü yapılmıştı. Halk alayın geçeceği sokak kenarlarında toplanmış, olayın seyrine yabancı sefirler de çağrılmış, bunlar için sur dışında Eyüp'ün üst tarafında dört çadır kurulmuş ve kendilerine öğle yemeği verilmişti. Padişah öğle ezanından bir saat sonra Dolmabahçe Sarayı'ndan yola çıkmış, bu sırada oradaki savaş gemilerinden yedi pâre top atılmış, bunları Sarayburnu'ndaki toplarla Avusturya, Almanya ve Fransa gemilerinden atılan selâm atışları izlemişti. Saltanat kayıklarından önde bulunan ve yâveranla saray görevlilerini taşıyan üçü yolu açmış, onu Sultan Abdülhamid'in bindiği kayık takip etmiş, kayıkçıların hepsi beyaz elbise giymişti. Padişah kayığının 200 m. kadar arkasından gelen bir başka kayıkta padişahın ailesi bulunuyor, en arkada ise saray erkânının bindiği üç kayık geliyordu. İskeleye çıkan padişah atla türbeye gitmiş, burada yapılan kılıç kuşanma

merasiminden sonra beyaz bir Arap atına binerek Edirnekapı'dan şehre girmiştir. Ön tarafta saray kavalı yolu açıyorlardı. Önde saray zâbitlerinden birkaç kişi, bunların arkasında seyislerin yedeğinde altı beygir, daha arkada rütbe ve memuriyetlerine göre padişaha yakın mülkiye ve ilmiye ricâli geliyordu. Bunların arkasından bir müfreze mızraklı süvari askeri yürüyordu. Daha arkada askerî erkân ve meşâyih Arap atlarına binmiş olarak geliyor, bunları da vükelâ, şeyhülislâm, geride Şûrâ-yı Devlet Reisi Midhat Paşa, daha geride ise padişah izliyordu. Yabancı sefirlerin çadırlarının önünden geçerken onların en kıdemlisi olan İngiltere sefirine iltifatlarını bildiren padişah, daha sonra Fâtih Sultan Mehmed ve Yavuz Sultan Selim ile burada mefdun babası Sultan Abdülmecid'in türbelerini ziyaret etmiştir. Ardından Şehzadebaşı, Beyazıt ve Divanyolu güzergâhıyla Topkapı Sarayı'na gelmiş, burada bir süre dinlenip saltanat kayığıyla Dolmabahçe Sarayı'na dönmüştür (Osman Nuri, I, 106-109).

Sultan Reşad'ın cülusunun on dördüncü günü yapılan kılıç alayı da benzer şekilde cereyan etmiştir. Eyüp Camii ve Türbesi bayraklarla, halılarla süslenmiş, türbenin içindeki sandukanın sağına, üzeri III. Ahmed döneminden kalma çok değerli serâser kumaşla örtülü bir taht kurulmuş, karşısındaki süslü sehpa üzerine Hz. Ömer'in kılıcı konulmuştur. Türbenin dışında yine serâser kumaşla süslü bir yer hazırlanmış, buraya da gösterişli bir bohça içinde II. Mahmud döneminden kalma sırmalı bir seccade yerleştirilmiştir.

Sultan Reşad, Gazi Muhtar Paşa ve Ertuğrul süvarisi Tâhir Bey'in delâletiyle iskeleye çıkarken Ertuğrul bandosu yeni bestelenen Sultan Reşad Marşı'nı çalmıştır. Yeni padişah kendisini alkışlayan asker ve halkın arasından geçerken baştürbedar ve maiyetindeki altı türbedar tarafından tutulan buhurdanlardan yayılan güzel kokular arasında önce camiye, ardından hâcet penceresi yanındaki koltuk kapısından türbeye girmiş ve hazırlanan yere oturmuştur. Alaturka saat dört civarında vükelâ, teşrifata dahil kişiler ve maiyetinde bazı

Mevlevî şeyhleri olduğu halde Mevlânâ'nın torunlarından Abdülhalim Çelebi padişaha Hz. Ömer'in kılıcını kuşatmıştır. Ardından Sultan Reşad iki rek'at namaz kılmış, sakal duasının yapılmasından sonra merasim tamamlanmıştır. Sultan Reşad, yanında yüksek rütbeli devlet ricâli ile askerinin, "Padişahım çok yaşa" sözleri arasında cami kapısı önünde bulunan arabaya binmiş, Edirnekapı'dan şehre girerek Fâtih'in türbesini ziyaret ettikten sonra yoluna devam etmiş, yol kenarlarında biriken halkın coşkun tezahüratları arasında Dolmabahçe Sarayı'na dönmüştür.

Hükümdarlık gereği sayılan kılıç alayı yapılmadan yeni padişahın cuma selâmlığına çıkamayacağı prensibini III. Selim, "Kılıç kuşanma töreni padişahların geleneği, cuma farzı ise Allah'ın emridir" diyerek bozmuş ve kılıç kuşanmadan namazı Ayasofya Camii'nde kılmıştır (Cevdet, IV, 264).

Mihrişah Valide Sultan Külliyesi

III. Selim'in annesi Mihrişah Valide Sultan tarafından, III. Selim'in Eyüp Sultan Camii'ni onartmasının ardından dönemin hassa mimarı Mimar Arif Ağa'ya yaptırttığı külliye'dir. Barok mimari özellikleri taşımaktadır. Külliye imaret, türbe, sebil, çeşme ve sıbyan mektebinden oluşmaktadır.

Külliye'nin ilk yapısı, yapımına 1792 senesinde başlanan türbedir. Tüm yapıların tamamlanması 1795 senesini bulmuştur. Külliye'nin en önemli yapısı günümüzde hala ihtiyaç sahiplerine yemek dağıtılan imarethanesidir. İmaretin cümle kapısının dışında İnsan Suresi'nin şu ayetleri yazmaktadır: 'Biz sizi sadece Allah rızası için doyuruyor ve karşılığında bir mükafat beklemiyoruz.' Aynı kapının içinde ise aynı suresinin devamı olan şu ayetler yazmaktadır: 'Onlar, içleri çektikleri halde ellerindeki yiyeceği yoksula, öksüze ve yetime yedirirler.'

Külliyenin türbesinde Mihrişah Valide Sultan ile birlikte kızları Hatice ve Beyhan Sultanlar, gelini Refet Kadın ve II. Abdülhamit'in analığı Perestu Kadın yatmaktadır.

Adile Sultan Türbesi

Sultan II. Mahmud'un kızı Adile Sultan 1826 yılında doğmuştur. Sonradan sadrazam da olacak Kaptan-ı Derya Mehmet Ali Paşa ile evlenmiştir. Adile Sultan mutlu başlayan evliliğinde önce üç çocuğunu, sonra eşini sonra bir çocuğunu daha kaybeder. Kayıplarından dolayı yoğun bir keder yaşar. Bu kederin etkisi ile şiir yazar ve Osmanlı Hanedanı'nda Divan sahibi olan tek kadındır. Nakşibendi tarikatına mensuptur. 1898 senesinde vefat eder ve Eyüp'teki türbesine defnedilir. Türbe iki türbe odasından oluşmaktadır. Yapının arkasında bir de türbedar odası vardır. Mehmet Ali Paşa Türbesi olarak da bilinir.

Hüsrev Paşa Külliyesi

Sultan III. Selim, Sultan II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid dönemlerinde seraskerlik, kaptan-ı deryalık, sadrazamlık ve Mısır Valiliği yapan Hüsrev Paşa'nın mektep, kütüphane ve türbesinden oluşan külliyesidir. Bir dönem tekke olarak da kullanılan mektep külliyesinin diğer yapıları ile birlikte 1839 tarihinde yapılmıştır.

Hasan Hüsnü Paşa Külliyesi

II. Abdülhamit dönemi Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa tarafından 1896 tarihinde yaptırılan türbe, tekke ve misafirhaneden oluşan külliyesidir. Külliyesinin hemen yanında üstü açık alınlıklı türbede ise Hasan Hüsnü Paşa'nın gelini Hatice Canan Hanım yatmaktadır. Ertuğrul faciasından da sorumlu tutulan Hasan Hüsnü Paşa 1903 yılında vefat etmiş ve türbesine defnedilmiştir.

Sultan Reşad Türbesi

(Yazı için Fatih Altunkaya'ya teşekkür ederiz.)

2 Kasım 1844'te Çırağan Sarayı'nda doğdu. Babası Sultan Abdülmecid, annesi Gülcemal Kadın Efendi'dir. Saray geleneklerine göre yetiştirildi. Arapça, Farsça ve bazı şer'i bilgiler öğrendi. Babasının ve amcası Abdülaziz'in padişahlıkları döneminde serbest ve rahat bir hayat yaşadı. Kardeşi Abdülhamid tahta çıkınca (18 7 6) veliaht durumuna geldi, sarayda gözetim altında yaşamak zorunda kaldı. Kendisinden önceki iki padişahın tahttan indirilmiş olmasından dolayı endişe içinde bulunan II. Abdülhamid kardeşinin sarayda kendi yakınlarından başkasıyla görüşmesini yasakladı. Bu kapalı ve korkulu hayat onu oldukça etkiledi. Abdülmecid'in daha önce tahta çıkan iki oğluna (V. Murad, II. Abdülhamid) benzer şekilde bir darbe sonucu tahta oturdu. Otuzbir Mart Vak'ası'nın ardından İttihat ve Terakki'nin çoğunlukta olduğu Meclis-i Umumi-i Milli, bir taraftan Abdülhamid'i tahttan indirirken diğer taraftan veliaht Reşad Efendi'nin tahta çıkarılmasına karar verdi (27 Nisan 1909). Ayrıca meclis, isyanı bastıran Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girişini şehrin ikinci fethi sayarak yeni padişaha Beşinci Mehmed unvanının verilmesini kararlaştırdı.

Tahta çıktığı vakit altmış beş yaşında olan Sultan Reşad'ın dokuz yıllık hükümdarlık dönemi büyük buhranlar içinde geçti. On defa hükümet değişikliği oldu. Her hükümet buhranlı bir devrede iş başına geldi ve yine bir buhran sonucu iktidardan ayrıldı. V. Mehmed bu buhranları önleyecek veya yön verecek siyasi bilgi ve tecrübeye sahip değildi.

Meşrutiyetin ilanını sağlayan ve siyasi hayatın odağı haline gelen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin (Partisi) ülke yönetimi konusunda hiçbir hazırlığı yoktu. Bazı kimseler hürriyet ve meşrutiyet perdesi arkasına gizlenerek şahsi çıkarlarını sağlamaya çalışıyorlardı. İktidara sahip olanlar da bunlarla iş birliği yapmak zorunda kaldıkları için ülkede arzu edilen istikrarlı ve adil düzen kurulamadı. Fırkacılık

zihniyetiyle hareket eden İttihatçılar istemediklerini ve kendilerinden olmayanları istifaya zorlayarak yerlerine adamlarını yerleştirdiklerinden ülke yönetimi bilgisiz ve tecrübesiz kişilerin eline geçti. Anayasa çerçevesinde hükümdarlık etmeye çalışan Sultan Reşad, anayasaya dayanan veya dayanır görünen iktidarların tekliflerini onların telkinleri doğrultusunda yerine getirme gayreti içinde oldu.

Balkan devletlerinin millî kiliselerini kurup Rum Ortodoks kilisesinden ayırdıkları günden beri Rumeli'de bulunan kilise ve mekteplerin aidiyeti meselesi devam ediyordu.

İttihatçılar, Abdülhamid'in Balkan devletlerinin Türkiye'ye karşı ittifakını önlemek için ustaca kullandığı bu meseleyi bir kanunla hallettiler (3 Temmuz 1910). Fener Rum patriği padişahı ziyaret ederek kanunu tasdik etmemesini istedi. Fakat padişah Hristiyan unsurlar arasındaki ihtilafı ortadan kaldıracığına inandığı kanunu onayladı. Böylece Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı birleşmesinin yolu açılmış oldu. Bu da Balkan Harbi'nin çıkmasına sebep oldu. Balkanlar'da karışıklıkların tekrar başlaması üzerine İttihatçılar, bölge halkını sakinleştirmek ve yeniden devlete kazandırmak ümidiyle padişahı Rumeli gezisine çıkardılar (5- 26 Haziran 1911) . Sadrazam ve bazı hükümet üyelerinin de katıldığı gezi Çanakkale,

Selanik, Üsküp, Priştine, Kosova ve Manastır şehirlerini kapsıyordu. Padişah, gerek buralarda gerekse yol boyunca geçtiği yerlerde coşkun tezahüratla karşılandı. Din ve milliyet farkı gözetmeksizin her kesimden halkla görüştü, hayır kurumlarına bağışlarda bulundu. Bu gezi hatırasına basılan paralardan hediyeler dağıttı. Murad Hudavendigar'ın türbesinin bulunduğu Kosova sahrasında kalabalık bir cemaatle birlikte cuma namazı kıldı.

Balkan Harbi'nin başlaması üzerine (8 Ekim) İtalya ile Uşi Antlaşması'nı imzalayan hükümet (18 Ekim) Trablusgarp Bingazi'nin yitirilmesini kabul etti. Ordu içindeki partizanlık Balkan Harbi'nde de ağır yenilgilere sebep oldu. Ege adaları ve Edirne'ye kadar bütün Rumeli elden çıktı. Bu durum karşısında padişah Gazi Ahmed Muhtar Paşa'yı istifa ettirerek (29 Ekim) Kıbrıslı Kamil Paşa'yı sadarete getirdi. Kamil Paşa. Meclis-i Meb'Gsan kapalı olduğu için sarayda bir meclis-i umumi topladı. Danışma mahiyetindeki bu meclise Mahmud Şevket Paşa mazeret bildirip katılmadı. Şehzadeler ise dinleyici olarak bulundular. Kamil Paşa savaşın zararlarını en aza indirme gayreti içinde iken iki ay yirmi beş gün sonra kanlı bir askeri darbe son ucu istifa ettirildi (23 Ocak 1913) Enver Bey'in yönettiği bu darbe "**Babiali Baskını**" olarak tarihe geçti. Darbe ile iktidarı ele geçiren İttihatçılar padişaha baskı yaparak Mahmud Şevket Paşa 'yı sadarete getirdiler. Mahmud Şevket Paşa da bu görevde kaldığı dört ay on dokuz gün boyunca durumu düzeltmedi. Kamil Paşa'yı ihanetle suçlayan ve Edirne'yi kurtarmak vaadiyle iktidarı ele geçiren İttihatçılar. Londra Antlaşması'nı imzalayıp (30 Mayıs) Edirne dahil bütün Rumeli'yi Balkan devletlerine terk ettiler. Mahmud Şevket Paşa da bir suikast neticesinde öldürüldü (11 Haziran 1913).

İstanbul bir ara işgal tehlikesiyle karşılaşınca hükümet Eskişehir' e taşınmaya karar verdi. Padişah da bu karara uyararak Eskişehir' e gitmek için hazırlıklara başladı. O sırada Beylerbeyi Sarayı'nda oturan ağabeyi II. Abdülhamid'i de götürmek istedi. Eski padişah teklifi kabul etmediği gibi Sultan Reşad'ın da gitmemesini tavsiye etti ve İstanbul terkedilecek olursa bir daha buraya dönülemeyeceğini söyledi. Meşihat fetvasıyla gazilik unvanı verilen padişah İstanbul'da kaldı. Meclisin 1916 yılı açılışında Çanakkale ve Irak cephelelerinde elde edilen başarılarından duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Fakat 1917 yılı açış nutkunda artık zaferlerden söz etmiyordu. Meclisin cevabi arzında da ilk defa "harb-i umumi" yerine "istiklal harbi" tabiri kullanılmıştı. İttihatçılarla iyice arası açılan Said Halim Paşa istifa etti (3 Şubat 1917). Dâhiliye Nazırı Talat Bey' e vezaret rütbesi verilerek

sadarete getirildi. Enver ve Cemal paşalar kabinedeki görevlerini korudular. Talat Paşa hükümeti Sultan Reşad'ın birlikte çalıştığı on uncu ve sonuncu hükümet oldu. Padişah bundan sonra adeta sarayına kapandı ve sadece hükümetin istediği protokollerde görüldü. Savaş dolayısıyla Türkiye'yi ziyaret eden müttefik devletlerin temsilcilerini kabul etti; Alman imparatorunu (Eylül 1917) ve Avusturya – Macaristan imparatorunu (Mayıs 1918) ağırladı. Padişah uzun süredir şeker hastalığından şikayetçiydi. Daha önce de prostat ameliyatı geçirmişti. Avusturya imparatoru için düzenlenen yoğun program onu yorduğundan rahatsızlığı daha da ilerledi. Ramazan ayının on beşinci günü gerçekleştirilen mutat hırka-i saadet ziyaretini güçlükle yapabildi (24 Haziran). Bundan sonra sarayına çekildi, vefatına kadar dışarı çıkmadı; baş katibinin getirdiği evrakı yatağında imzaladı. Hayatının büyük kısmı baskı altında geçen, saltanatı döneminde büyük buhranlar yaşayan V. Mehmed, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasını görmeden vefat etti (3 Temmuz 1918) ve Eyüp'te sağlığında yaptırdığı türbeye defnedildi. Sultan Reşad halim selim, merhametli, dindar ve nazik bir hükümdardı. Düzenli bir eğitim almadığı halde Doğu 'ya ait kültürünün iyi olduğu ve Farsça bildiği söylenir. Genç yaşta Mevleviliğe intisap ettiği için şehzadelik dönemini mesnevi okumakla geçirmişti. Ayrıca Osmanlı tarihini ve ecdadının menkıbelerini okumayı severdi. Tasavvuf ve edebiyatla da ilgilenen padişah şiir de yazardı.

Çanakkale zaferi üzerine olan gazeli meşhurdur. Yazıldığı günlerde dilden dile dolaşan bu gazel bestelenmiş ve çeşitli şairler tarafından tahmis edilmiştir. Konya Karapınar' da kendi adını taşıyan bir camisi bulunmaktadır. V. Mehmed Reşad meşrutiyet padişahlığını hiçbir şeye karışmamak şeklinde anladığından devlet işlerine hemen hiç karışmazdı. Anayasanın padişaha tanıdığı yetkileri dahi kullanmak istemezdi. Bu konuda kendisini eleştirenlere, "Meşrutiyet idaresinde ben her işe karışacaksam biraderin suçu ne idi?" diye cevap verirdi

(Danişmend, IV. 440). Fırkacılığı ve bilhassa İttihatçılar'ı sevmeyi halde silik ve ürkek şahsiyeti sert sürtüşmelerin yaşanmasını önledi. Saltanatının büyük kısmı tamamen İttihatçılar'ın kontrolü altında geçti.

Reşadiye Numune Mektebi

Çocukları çok seven Sultan Reşat tarafından 1911 senesinde Mimar Kemalettin'e yaptırılmış okuldur. Bizzat Padişah'ın himayesi ile kurulmuş örnek bir okuldur. Sultan Reşad ölmeden önce vasiyetinde 'Beni yaptırdığım okulun bahçesine gömün ki her sabah çocukların sesini duyarak yerimde rahat yatayım' diye vasiyet etmiş, ölümünden sonra da mimarı yine Mimar Kemalettin olan, okulun bahçesindeki türbesine defnedilmiştir.

Çengelöglü Tahir Paşa ve Ailesinin Haziresi

Sultan II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid dönemlerinde iki dönem kaptan-ı deryalık yapmıştır. Bir dönem Tophane müşirliği de yapan Çengelöglü Tahir Paşa Bosna Valiliği döneminde vefat etmiş, cenazesi İstanbul'a getirilerek Eyüp'teki hazireye defnedilmiştir. Mahmudi fesli ve kitabeli mezar taşı Tahir Paşa'ya aittir. Bazı kaynaklarda Çengelköy isminin Tahir Paşa'nın burada yaptırdığı camiden geldiği söylene de, Çengelköy ismine kaynaklarda çok daha önceden rastlandığı için aslı yoktur.

Şekerpare Kadın Türbesi

Sultan I. İbrahim dönemi baş musahibelerinden Şekerpare Kadınefendi henüz hayatta iken Eyüp Sultan'da; bugün kendi adı ile anılan türbenin arsasını satın alır ve türbesini inşa ettirir ancak buraya defnedilmeye fırsat bulamadan Habeşistan'a sürgün edilir ve orada vefat eder. Yaptırdığı türbesine defnedilemez. Türbeyi ise Babüssade Ağası ve Mısır Valiliği yapan Abdurrahman Ağa ve Hazine-i Hassa Ağalığı yapan Hasan Ağa satın alırlar ve onlar defnedilirler. Uzun yıllar marangozhane olarak kullanılan türbe, 1957 yılında restore edilmiştir.

Ebu Derda Türbesi

Asıl adı Uveysir bin Zeyd bin Kays olan Hz. Ebu Derda Bedir Savaşı sırasında Müslüman olmuş ve Uhud Savaşı'ndan sonra Peygamber Efendimiz'in övgüsüne nail ölmüştür. Hz. Osman zamanında Şam kadısı olarak görevlendirildi ve ölene kadar bu görevini sürdürdü. Mezarı Şam'daki Babü's-Sağır Kabristanı'ndadır. Ayrıca kendisinin türbesi olduğu iddia edilen birisi Eyüp'te, diğeri Karacaahmet Mezarlığı'nda ve sonuncusu da Konya Ereğli'de olmak üzere 3 türbe daha vardır ama bu türbeler dua makamıdır.

Zal Mahmut Paşa Külliyesi

Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinde vezirlik yapan Zal Mahmut Paşa ününü vahim bir olaydan alır. Kanuni Sultan Süleyman oğlu Şehzade Mustafa'yı öldürmek için İran seferi sırasında Aksaray yakınlarında kurulan otağ-ı hümayuna çağırttı ve çadırda hazır bekleyen yedi dilsiz cellata katli emrini verdi. Şehzade Mustafa can havli ile bu cellatlardan kurtulmayı başardı ve tam kapıdan çıkacakken o zamanlar Kanuni Sultan Süleyman'ın kapıcıbaşısı olan Zal Mahmut Paşa ile karşılaştı. Kimi kaynaklara göre de Zal Mahmut Paşa orada Şehzade Mustafa'yı bizzat öldürdü, kimi kaynaklara göre de cellatların öldürmesi için Şehzade'yi tuttu.

Zal Mahmud Paşa sonradan II. Selim'in kızı Şah Sultan ile evlendirilmiş ve birlikte Eyüp'te bir külliye yaptırmışlardır. Külliye bir cami, bir medrese, bir türbe ve bir de çeşmeden oluşmaktadır. Külliyedeki yapılardan sadece çeşmenin kitabesi vardır, diğer yapılarda kitabe olmadığı için külliyenin tam olarak ne zaman yapıldığı bilinmemekle birlikte 1579 tarihli bir kayıta bir müderrise ne kadar para verileceğine dair bilgiye dayanılarak külliyenin de bu tarihten biraz önce yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Çeşmenin kitabesinde bulunan 1551 tarihinden ise çeşmenin külliye'den daha önce yapıldığı anlaşılmaktadır.

Külliye Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir ancak yapım tarihinin Mimar Sinan'ın ustalık dönemine denk gelmesinden ama buna rağmen mimari yapısındaki düzensizliklerden dolayı mimarının Mimar Sinan olmayabileceği iddiaları da mevcuttur. Cami çok yüksek, kubbe kasnağı alçak ve kubbe çapı dar olduğu için yakın mesafeden bakıldığında caminin kubbesi görülememektedir.

Medresenin iki dershanesi ve iki farklı hücre grubu olduğu için çifte medrese olduğu düşünülüyor olsa da vakfiyesinden sadece bir medrese olduğu anlaşılmaktadır.

Külliye zaman içerisinde bir çok kez onarım geçirmiş hatta 19. yy'ın son yıllarında minaresi yıkılmış ve yıkılan bu minare Sultan Abdülhamit tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Günümüzde tekrar restore edilmekte olan külliyenin medrese yapılarının bir bölümü Eyüp Belediyesi Mehteran Ekibi tarafından kullanılmaktadır.

Feshane

(Yazı için Elif Talay'a teşekkür ederiz.)

"Cezayir Londurası suya girmez, eni bir zıra' :

âlâ 160 , evsat 150, edna 140.

İngiliz'den gelen turfanda karkaşone, Paris'den âlâ oldukda :

gayet âla 220, evsat 190. "

Diyor... 19. yy Osmanlı'sında devlet tarafından belirlenmiş çuha fiyatlarının yer aldığı Narh defterlerinin eski sayfaları... O zamanlar temel giyim malzemesi olan çuha, genellikle erkekler için tercih ediliyor. Askere her yıl devlet tarafından, nefer başına on arşın çuha dağıtılıyor. Bu gelenek Ramazan'da Kadir Gecesi başlıyor ve üç gün sürüyor. Takvimler 1828i gösterir iken yine bir Ramazan daha gelip geçiveriyor ki, bayram neşesi ile herkes Bayram Alayını görmeye toplanıyorlar. Fakat gelenler gördüklerine inanamıyorlar! Sadrazam kafasındaki o bilindik kallavi kavuğunu çıkarmış, kenarı altın sırma ile

işlenmiş bir fes takmış başına! Üstelik o kıymetli kürklerini de çıkarmış, yerine çuhadan elbiseler giyiyor! Sadece sadrazam olsa iyi, seraskerler, ulema sınıfına mensup kazaskerler ve diğer devlet erkânı da alışılmadık kıyafetler içerisinde! Bu fes de nereden çıkıyor böyle !

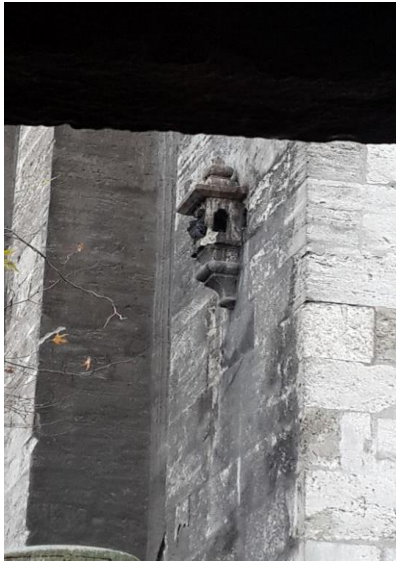
Esasında biraz tesadüf eseri ordunun başına geçiyor fes. Vesile olan da Kaptan-ı Derya Hüsrev Mehmet Paşa. Kendileri, Mısır' dan döner iken İzmir'e uğruyorlar. Gayesi Fransız talimini bilen bir Frenk hoca bulmak. Bu arayışı sırasında bir Fransız çavuşa rastlıyor ve bu Çavuş'un talimini pek beğeniyor. Derhal kendi bahriye askerlerinden oluşan bir tabur teşkil ediyor ve bu tabur çavuştan iki ay kadar talim alıyor. Hüsrev Paşa, talim görmüş bu taburu, başlarına fes giydirerek İstanbul'a getiriyor. Sultan Mahmut huzuruna, Gülhane Sarayı önündeki meydanda çıkarılan taburu padişah pek beğeniyor. Tabur Selimiye Kışlası'na yerleştiriliyor. Mansure Ordusu ile Hassa Ordusu'nun da Fransız talimi görmesine karar veriliyor. Bu olay ile ordunun başına fes, düzenine de yenilikler gelmeye başlıyor. Peki ya elin Fransız'ı fes ile nereden tanışıyor?

Esasında fes, "Kuzey Afrika'nın Batısında Fas şehrinde icat edilmiş bir baş kisvesidir." Osmanlı topraklarına girmesi 1837li yıllarda oluyor ve fes, Türkiye topraklarını Cumhuriyet'in kurulması ile terk ediyor. Fesi ilk defa giymiş Cezayirli gemiciler de feslerine püskül takmışlar mı bilinmiyor fakat Osmanlı'da, fesleri püsküller süslüyor. Öyle ki, iplikleri ipekten, sırmadan çeşit çeşit püsküller yapılıyor. Lakin bu püsküller, Yağmurdan, rüzgârdan ve sair küçük şeylerden dolaşıp halkın başına "püsküllü bela" oluveriyorlar. Bu karışık püskülleri açmak için her daim taramak gerekiyor ve hatta sokaklarda püskül tarayarak geçinen insanlar peydah oluyor. Neyse ki, çok geçmeden bir nizamname yapılıyor ve tel püskül yerine örme püskül kullanmak usul oluyor. Fesin sadece püskülü değil, Şekli de değişikliğe uğruyor zamanla. Büyüyor, küçülüyor, alçalıyor, yükseliyor. Eminönü ve Fatih'teki has fes kalıpları 0-16 arası kalıplarda çıkardıkları feslere

adlar bile takıyorlar : "Aziziye", "Yarım Zuhaf", "Tam Zuhaf", "İzmir Biçimi"... Lakin, yine de cuk diye halkın kafasına oturamıyor fes hemen. Eee kolay mı? Yüzyıllardır alışlagelmiş kıyafetleri değiştirmek? Elbette garipteniyorsa başta. Misal, bizim Zaif Paşa birgün Urfa'da bir aşireti ziyarete gidiyor. Aşiret reisi, padişahımızın askerleri hep böyle uruba mı giyerler, diye soruyor. Paşa doğruluyor. Bunun üzerine reis çıkıyor: sizin hiç utanmanız, hayanız yok mudur ? Böyle elbise mi olur? Her tarafınız görünür. Bir maşlah getirin! Bir maşlah getiriliyor ve Paşanın arkasına konuyor. Bir dahi buraya gelür isen, böyle açık gelme, maşlah ile gel, diye de uyarıyor reis. Bununla da kalmıyor Paşa'nın fesli başına gelenler, Urfa'da nereye gitse çokluk çocuk kadınlar etrafına toplanıp seyrediyorlar.

Ey gidi... Esasında konumuz Feshane idi, fesin püsküllerine takılıverdik! Yazıya başlarken, Süt Kardeşler filminden Kemal Sunal'ın tatlı sesinin hatıralarımda yeniden yankılanması neden oldu sanırım bütün bunlara!

" Fes başıma, fes başıma. Püsgülü ben olayım!"

Fotoğraf: İbrahim Aysıl

www.istanbulgezginleri.com

 /IstanbulGezginleri

 /gezginist